

GRENSEN FOR DEN STRAFFERETTSLIGE MEDVIRKNINGSLÆREN

Kandidatnummer:

Leveringsfrist: 25.11.2009

Til sammen 17 955 ord

21.10.2009

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Bakgrunn og hovedproblemstilling	1
1.2	Avgrensninger	1
1.3	Rettskildebruken i oppgaven	2
1.4	Legalitetsprinsippet - lovskravet	2
1.5	Gjeldende rett	3
1.6	Historisk tilbakeblikk/ eldre juridisk teori som bakteppe	4
1.6.1	Eldre juridisk teori	5
1.7	Aktualitet	7
1.8	Den videre fremstillingen	8
<u>2</u>	<u>NY STRAFFELOV</u>	<u>9</u>
2.1	Innledende bemerkninger	9
2.2	Kriminalisering av medvirkning til straffbare handlinger	10
<u>3</u>	<u>MEDVIRKNING</u>	<u>13</u>
3.1	Innledende bemerkninger	13
3.2	Straffebud med medvirkningstillegg – medvirkning er særskilt nevnt i straffebudet	14
3.3	Straffebud uten medvirkningstillegg – medvirkning er ikke nevnt i straffebudet	16
3.3.1	Det naturlige fortolkningsprinsipp	16

3.4	Hva er medvirkning	18
3.4.1	Straffansvar uten å utføre selve handlingen beskrevet i straffebudet	18
3.4.2	Sondringen mellom medvirker og hovedovertreder	18
3.4.3	Spørsmål om kausalitet: Medvirkningsansvaret er et selvstendig straffansvar	19
3.5	Når foreligger straffbar medvirkning	20
3.5.1	Den lovtekniske løsningen i straffeloven	20
3.5.2	Grensen for medvirkningsansvar	21
3.5.3	Virkningene av tilbaketreden fra straffbar handling.	23
3.5.4	Situasjonen ved ren tilstedeværelse	24
3.5.5	Unntak fra utgangspunktet om at avtaler om å begå straffbare handlinger er straffrie	24
3.5.6	Når hovedgjerningsmannen går lenger enn planlagt	25
3.6	Psykisk medvirkning	26
3.6.1	Hva kreves for å konstatere psykisk medvirkning	27
3.6.2	Kreves årsakssammenheng?	27
3.6.3	Grensen for psykisk medvirkning	28
3.6.4	Psykisk medvirkning i profesjonsrollen.	29
3.6.5	Nærmere om psykisk medvirkning i arbeidsgiverrollen.	31
3.7	Fysisk medvirkning og rettsstridskrav	32
3.7.1	Fysisk medvirkning	32
3.7.2	Rettsstridskravet	33
3.8	Samvirke etter utførelse av straffbar handling	34
3.8.1	Innledende bemerkninger	34
3.8.2	Etterfølgende bistand	34
3.9	Skyldkravet	36
3.10	Passiv medvirkning	36
3.11	Uaktsom medvirkning	38
3.12	En annen betydning av begrepet medvirkning – skadelidtes medvirkning	39
3.13	Tilbaketreden fra forsøk på medvirkning og virkningen i forhold til straff	41
3.13.1	Innledende bemerkninger	41

3.13.2	Tilbaketreden fra fullendt forsøk	42
3.13.3	Tilbaketreden når flere samarbeider	42
3.13.4	Tilbaketreden etter felles avtale	44
3.13.5	Tilbaketreden fra ufullendt forsøk	44
3.14	Straffutmålingen	45
3.14.1	Innledende bemerkninger	45
3.14.2	Dommerens veiledning gjennom rettspraksis	46
3.14.3	Nærmere om strl. § 58	46
3.14.4	Når flere er sammen om forbrytelsen	47
3.14.5	Strafferammen for medvirker og prinsippet om individuell bedømmelse	48
4	<u>KOMPARATIV RETT</u>	50
4.1	En sammenligning av rettstilstanden i 4 nordiske land	50
4.2	Danmark	50
4.2.1	Medvirkningsansvaret	50
4.2.2	Om ansvarsbetingelser	51
4.2.3	Medvirkning ved passivitet	52
4.2.4	Tilbaketreden fra forsøk på medvirkning	53
4.3	Sverige	53
4.3.1	Medvirkningsansvarets øvre og nedre grense	53
4.3.2	Krav om forsett ved medvirkning	54
4.3.3	Adgang til mildere straff ved forsøk	55
4.4	Finland	56
4.4.1	Medvirkningsansvaret	56
4.4.2	Spesielle forberedelsesdelikt	57
4.5	Oppsummering	58
5	<u>RETTSPOLITISK VURDERING/ DE LEGE FERENDA BETRAKTNINGER</u>	61
5.1	Innledende bemerkninger	61

5.2	Egen regel om straffutmåling ved samvirke?	61
<u>6</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>63</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>67</u>
7.1	Norsk litteratur	67
7.2	Utenlandsk litteratur	67
7.3	Artikler	69
7.4	Register over forarbeider	69
7.5	Lovregister	69
7.6	Domsregister	70

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn og hovedproblemstilling

Oppgaven dreier seg om medvirkning til lovovertrjedelse i strafferetten, og vil primært være konsentrert om rettstilstanden de lege lata i Norge. Imidlertid, vil rettstilstanden i noen andre nordiske land kort behandles for å belyse forskjeller, til tross for at vi holder oss innenfor et mindre geografisk område. Jeg vil i tillegg ha med noen de lege ferenda betraktninger.

I Norge har vi ingen generell regel om når medvirkning rammes, og spørsmålet må derfor løses i det enkelte straffebud. Vi har bestemmelser som uttrykkelig fastslår at medvirkning straffes lik hovedovertrjeder og straffebud uten medvirkningstillegg.

1.2 Avgrensninger

Jeg har avgrenset oppgaven til det sentrale om medvirkning, som hva medvirkning er, når straffbar medvirkning foreligger og hvordan medvirkning straffes. Jeg har konkretisert stoffet om medvirkning ved bruk av straffeloven § 162 (om narkotika). Medvirkning til overtrjedelser av andre straffebud er således utelatt. Jeg har videre valgt å avgrense mot de prosessuelle sider ved medvirkning, da en behandling også av disse sider ville sprengte denne oppgavens rammer.

1.3 Rettskildebruken i oppgaven

Lovteksten er det naturlige utgangspunkt, men den er gammel og forarbeidene noe vage. Jeg har ved hjelp av rettskildefaktorene juridisk teori og rettspraksis forsøkt å belyse problemstillingene oppgaven reiser. Det er gjennom rettspraksis spesielt, begrepet medvirkning har fått sitt innhold og grensen for medvirkningsansvaret er trukket opp. Rettspraksis gir uttrykk for gjeldende rett på de ulike områder. Det skjer ved at den endrer rettsstilstanden i samsvar med samfunnsutviklingen og oppfatningen ellers. Praksis kan utfylle gjeldende rett eller kan skape ny rett der det skorter på klar regulering (i de såkalte rettsomme rom). Rettspraksis er en viktig rettskildefaktor ved tolkningsprosessen i norsk rett.

Jeg vil forsøke å finne ut om det er skjedd endringer i synet på når medvirkning anses å foreligge, medvirkningsansvarets rekkevidde og straffutmålingen. Jeg vil da nytte både eldre og nyere rettsavgjørelser. Jeg ønsker å finne ut om endringer er skjedd ved et prejudikat eller gradvis. Prejudikat er et mønster som kan være aktuelt å følge for et spørsmål som senere er oppe til avgjørelse¹.

1.4 Legalitetsprinsippet - lovskravet

Grunnloven § 96 slår fast legalitetsprinsippet (lovprinsippet) i strafferetten. Det kreves hjemmel i lov for å statuere straffansvar og idømme en strafferettslig reaksjon². De enkelte gjerningsbeskrivelser i loven er formet med sikte på den fullbyrdede forbrytelse, og loven tar medvirkning med i gjerningsbeskrivelsene i de enkelte straffebud i den utstrekning det er meningen at den skal være straffbar. Et spørsmål melder seg spesielt der medvirkning i straffebudet ikke er nevnt. Kan medvirker straffes når det strengt tatt (tilsynelatende) ikke er

---

¹ Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*, 5. utg. ved Jan Helgesen 2001 s. 159.

² Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 104, 111, 325 og 331.

lovhjemmel for det? Når medvirkningstillegg ikke er med i straffebudet, vil det bero på en tolkning av det enkelte straffebud om det bare rammer den som har foretatt selve den utøvende handling, eller om det i større eller mindre utstrekning rammer også medhjelpere. Det kreves lovhjemmel for straff, her som ellers, og man må ta utgangspunkt i de alminnelige prinsipper om tolking av straffelover.

1.5 Gjeldende rett

Straffeloven gjør bruk av ulike måter å regulere medvirkning på. Den har straffebud som uttrykkelig kriminaliserer utvalgte former for medvirkning, straffebud som gjør medvirkningshandlingen til en selvstendig straffbar handling, straffebud som ikke nevner medvirkning og straffebud som er så vidt formulert at de rammer en videre krets enn dem som direkte utfører handlingen. Dette kommer jeg nærmere inn på i kapittel 3.

Etter gjeldende rett finnes ingen generell regel om medvirkningsansvar, og løsningen må søkes gjennom en tolkning av hvert enkelt straffebud³. Det må slik trekkes en grense for hvor langt medvirkningsansvaret rekker ved de ulike straffebestemmelsene. Man må med andre ord finne ut når disse grensene for medvirkning er overtrådt. Det er tale om en fortolkning i den forstand at det må avklares om den aktuelle handlingen ligger tilstrekkelig nær gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, slik at det er naturlig å anse den som medvirkning til den bestemte lovovertrедelsen.

Både ved generell medvirkning, ved forberedelse, ved forsøk på medvirkning og medvirkning til forsøk, er det naturlig å tale om straffansvarets yttergrenser. Hvor langt skal straffansvaret strekke seg utover det som er kjernen i den straffbare handlingen? Det er slike spørsmål jeg skal behandle i denne oppgaven.

---

³ NOU 1983:57 s. 129.

Kan alle straffes der flere personer har vært sammen om å begå en straffbar handling? Svaret gir seg selv dersom hver og en har handlet slik at de har oppfylt gjerningsbeskrivelsen i et straffebud; da kan alle straffes for fullbyrdet handling. Hvis to personer bryter seg inn i et hus og begge tar med seg verdigjenstander i vinnings hensikt, har de begge fullt ut overtrådt gjerningsbeskrivelsen i strl. § 257, § 258 om grovt tyveri.

1.6 Historisk tilbakeblikk/ eldre juridisk teori som bakteppe

Den norske straffelovgivningen har alltid hatt et innslag av medvirkningsansvar. Før kriminalloven av 1842 ga lovgiverne særregler om medvirkning til bestemte typer lovbrudd, først og fremst drap og andre grove ugjerninger. Kriminalloven innførte et generelt medvirkningsansvar, og representerte på dette området et vendepunkt i norsk strafferett. Loven utgjør en viktig bakgrunn for den teoridiskusjonen som lå bak straffelovens ordning av medvirkeransvaret.

Det er skjedd endringer i lovgivningen med hensyn til medvirkeransvaret. Loven i dag klargjør på en bedre måte hva som regnes for å være medvirkning. Har en person selv fullført gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, er han å regne som hovedovertreder og ikke medvirker. Har en person kun kommet til forsøk på medvirkning, kan han dømmes bare for forsøk på medvirkning til handlingen beskrevet i straffebudet. Da har hovedovertreder ennå ikke nådd forsøksstadiet. Medvirkningsansvaret er i norsk rett trukket meget langt. A låner for eksempel ut verktøy som muliggjør for B å foreta innbrudd neste dag, men B kommer senere på andre tanker, og han slår det hele fra seg. I dette tilfellet er gjerningspersonen straffri, mens medvirker kan dømmes for forsøk⁴. Har en person påvirket psykisk eller fysisk til et lovbrudd, er han å regne som medvirker.

Jeg mener det er hensiktsmessig å se hen til eldre juridisk teori om medvirkning. Det kan danne et historisk bakteppe for den videre drøftelsen rundt medvirkningslæren.

---

⁴ Mæland, Henry John. *Innføring i alminnelig strafferett*, 3. utg. 2004 s. 88-89.

Innledende kan man si at rettskildefaktoren juridisk teori i seg selv anses å ha liten vekt. Man finner ofte at teorien redegjør for gjeldende rett ved å tolke, diskutere og oppsummere de andre rettskildefaktorene. Den søker slik å gi en oversikt over rettstilstanden. Imidlertid, vil juridisk teori kunne ha rettskildemessig vekt i den grad fremstillingen lykkes i å gi uttrykk for en allmenn oppfatning.

Jeg vil i det følgende vise hvilke syn tidligere teoretikere har på medvirkningsproblematikken.

1.6.1 Eldre juridisk teori

Under Getz's (formann for Straffelovkommisjonen av 1885) innflytelse gikk man bort fra ordningen i straffeloven om en generell bestemmelse om medvirkningsansvar. Han mente at det ikke var noen forskjell mellom gjerningsmann og delaktige, slik kriminalloven og den juridiske teori forutsatte. Han mente videre at så lenge den umiddelbare gjerningsmannen ikke hadde fullført lovbruddet for sin del, kunne medvirkeren bare straffes for forsøk⁵. Dette samsvarer med gjeldende rett, der medvirker ikke kan straffes for medvirkning til fullbyrdet lovbrudd så lenge lovovertrедelsen ikke er fullført.

Skeie tok utgangspunkt i at loven gjennom de mange medvirkningstilleggene begrepsmessig skilte mellom medvirkning og hovedgjerning⁶, slik Slettan og Øie sonderer mellom gjerningsmann og medvirker. Den som har overlatt iverksettelsen av handlingen til en utilregnelig person er ansvarlig som medvirker, forutsatt at straffebudet nevner medvirkning. Straff for medvirker er ikke betinget av at hovedgjerningsmannen kan straffes.

Hagerup mente at en må ta loven på ordet, slik at det er en reell forskjell mellom straffebud med og uten medvirkningstillegg. Unntak fra dette gjorde han for straffebud som bruker

---

⁵ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 17-19

⁶ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 21-23.

årsaksuttrykk som for eksempel ”forvolder”. Slike straffebud måtte tolkes slik at de omfattet alle som setter et årsaksmoment til det rettsstridige resultat⁷, jf strl. § 239. Et eksempel er passasjeren som oppmuntrer sjåføren til å kjøre så fort at en fotgjenger blir påkjørt og drept. Dette synet gjelder også i dag. Hagerup mente at hver enkelt deltaker må dømmes for seg, som er i samsvar med gjeldende rett. Han avviste tanken om en aksessoritet mellom medvirker og hovedmannens ansvar, likt som Getz og Skeie.

Andenæs omtaler hovedmannen som ”den som har foretatt selve den utøvende handling”. Han peker på forskjellen mellom medvirkning under forberedelse, under utføringen og etterpå, og forskjellen mellom fysisk og psykisk medvirkning⁸. Andenæs tenkte seg medvirkning som en sekundær virksomhet, og avviste tanken om en ansvarsmessig aksessoritet, tilsvarende Getz, Skeie og Hagerup.

Andenæs mente i motsetning til Skeie at en ikke skal tolke straffebud uten medvirkningstillegg antitetisk, slik at de ikke omfattet noen former for medvirkning. I stedet mente han at en må bygge på det såkalte ”naturlige fortolkningsprinsipp”. Dvs. at det kommer an på om selve gjerningsbeskrivelsen er vid nok til at den etter en naturlig ordlydstolkning også kan omfatte medvirkning, helt eller delvis. Dette prinsippet hadde i mellomtiden blitt fastslått i rettspraksis, jf Rt. 1936. 612 ”Halvorsen-dommen”, og blir nå regnet som sikker rett.

Hoel fastslo at det er en objektiv forskjell mellom gjerningsmann og medvirker, knyttet til rollefordelingen ved utførelsen av lovbruddet. Han mente medvirkeren objektivt sett må ha virket inn på gjerningsmannens vilje til å utføre lovbruddet. Han fikk her frem den innbyrdes forskjell mellom psykisk og fysisk medvirkning.

Samtidig har medvirkeren i begge tilfelle subjektivt sett overlatt det videre handlingsforløpet i gjerningsmannens hender. Slik sett kan en si at Hoel understreket det aksessoriske ved selve

---

⁷ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 21-23.

⁸ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 24-25.

begrepet medvirkning. Imidlertid, hevdet han at det ikke var grunnlag for et generelt prinsipp om ansvarsmessig aksessoritet, i samsvar med ovennevnte teoretikere. Hoel mente videre at hovedmannens handlemåte var avgjørende for om medvirkeren kunne straffes for medvirkning til fullført lovbrudd eller forsøk⁹. Dette syn samsvarer med Getz's synspunkt i denne henseende, og gjeldende rett. Hoel var enig med Andenæs i at det ikke er noe ansvarsvilkår at medvirkningen har vært en "nødvendig betingelse" for det forbryterske resultatet. Han kritiserte at betingelseslæren var lagt så ukritisk til grunn¹⁰.

Nyere juridisk teori legger stort sett Andenæs's medvirkningslære til grunn for lovtolkningen. Noe vi vil se i kapittel 3.

1.7 Aktualitet

Vi står overfor store utfordringer i samfunnet i dag. Bare på noen tiår er kriminaliteten endret i type og omfang. Den er blitt svært kompleks, som følge av ny teknologi, internasjonalisering og globalisering. Media informerer om stadig økende alvorlig, organisert kriminalitet, som økonomisk kriminalitet, terrorvirksomhet, ulovlig menneske- og organhandel, miljøkriminalitet og narkotikakriminalitet. Økonomisk kriminalitet er en paraplybetegnelse på et vidt spekter av ulovlig økonomisk virksomhet, som ulovlig verdipapirhandel og hvitvasking. Gjennom lovgivning ønsker man imøtegå disse problemene. Det blir viktig å kunne straffe medvirkning til denne typen organisert, kriminell virksomhet. Mellom- og bakmenn viser seg ofte ha en sentral rolle i den organiserte, kriminelle virksomheten.

Det er en meget aktuell samfunnspolitisk og spesielt juridisk problemstilling *hvordan* forholde seg til dette. Hvordan kan man gjennom lovgivningen finne adekvate løsninger, som imøtegår de krevende oppgavene. Kriminaliseringen av de rene forberedende handlinger ved

---

⁹ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 27-28.

¹⁰ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 28.

alvorlige forbrytelser, straffansvar for bakmenn, straff for generell medvirkning og politiets eventuelle økte kompetanse for å kunne gripe inn tidlig, ser vi blir viktige tema. Grunnen til mitt valg av tema i oppgaven, er interessen for medvirkningsproblematikken i denne samfunnsutviklingen og spørsmålene rundt hvordan bekjempe denne avanserte kriminaliteten.

1.8 Den videre fremstillingen

I kapittel 2 omtales ny straffelov. I kapittel 3 behandler jeg medvirkning, som hva medvirkning er, når straffbar medvirkning foreligger generelt, forsøk på medvirkning, medvirkning til forsøk, tilbaketreden fra forsøk på medvirkning, straffutmålingen og kort noe om de straffbare forberedelseshandlingene. Jeg har valgt ut en tradisjonelt ofte overtrådte lovbestemmelse til illustrasjon for når det anses å foreligger straffbar medvirkning; strl. § 162. Jeg har ønsket å konkretisere teorien gjennom bruk av denne bestemmelsen, for å klargjøre de ulike problemstillinger rundt medvirkningslæren.

Kapittel 4 er en komparativ studie. Jeg forsøker å sammenligne rettstilstanden i Norge, Sverige, Danmark og Finland og trekke ut likheter og eventuelle forskjeller mellom disse landene. De nordiske landene er valgt ut også fordi det er land det er naturlig å sammenligne med.

I kapittel 5 har jeg gitt rom for noen de lege ferenda betraktninger. Avslutningvis gjøres en oppsummering i kapittel 6.

2 NY STRAFFELOV

2.1 Innledende bemerkninger

Som ledd i arbeidet med ny straffelov¹¹ er det tatt stilling til om det skal kunne straffes for handlinger som ikke oppfyller alle vilkårene i straffebudets gjerningsbeskrivelse. Spørsmålet er todelt: Skal personer ilegges straff dersom de har hatt en viss befatning med den straffbare handlingen, men ikke selv har overtrådd gjerningsbeskrivelsen i straffebudet? Dette er et spørsmål om straffansvar for medvirkningshandlinger. Og skal man straffe når et lovbrudd er påbegynt eller er under forberedelse, men ikke oppfyller lovens krav til en fullbyrdet straffbar handling? Dette er spørsmålet om det kan straffes for forsøk på eller eventuelt forberedelse av den straffbare handlingen. Dette siste i forhold til medvirkningsspørsmålene i oppgaven.

I den nye straffeloven er forsøk og tilbaketreden behandlet i samme paragraf og skillet mellom forbrytelser og forseelser er forlatt. Det er foreslått at det ikke lenger skal være noe krav at gjerningsmannen trer tilbake før han vet at han er oppdaget. Følgelig blir hans mulighet til å tre tilbake noe utvidet. Ut fra hensynet til straffverdighet kan det virke rimelig, da han tross alt trer tilbake.

---

¹¹ Lov om straff, 20 mai. Nr. 28. 2005.

2.2 Kriminalisering av medvirkning til straffbare handlinger

Straffelovkommisjonen går inn for å innføre en generell regel om at medvirkning er straffbart. Dersom dette utgangspunktet skal fravikes, slik at medvirkning ikke skal være straffbart, må det i så fall bestemmes i det enkelte straffebud, jf utkast til ny straffelov § 15¹².

Begge Straffekommisjonene foreslår at det i straffelovens alminnelige del tas inn en generell bestemmelse om medvirkning som dermed også vil gjelde ved overtredelse av spesiallovgivningen dersom ikke det motsatte er bestemt. I NOU 1992: 23 foreslås følgende bestemmelse i utk. § 23: ”Et straffebud rammer også den som medvirker til handlingen, hvis ikke annet er bestemt”. Dette forslaget er uendret gjentatt i NOU 2002: 4 § 3-2¹³.

I flere straffebud i dagens straffelov har vi sett at det ikke er tatt med noe om medvirkning, selv om det ville vært naturlig. Konsekvensen er at slike straffebud kan ha et snevrere anvendelsesområde enn behovet tilsier. Det er for eksempel lagt til grunn i Rt. 1970.914, at den som ror en båt under ulovlig fiske, jf strl. § 407 om ulovlig jakt og fiske, rammes. Men ifølge kommisjonen rammes neppe den som låner ut en båt med viten om at den vil bli brukt til ulovlig fiske. Det ønsker kommisjonen å gjøre noe med.

En generell bestemmelse vil gi lovtekniske fordeler. Medvirkningstillegg i det enkelte straffebudet vil bli overflødig, som vil gjøre loven enklere og mer oversiktlig. Kommisjonen mener også at det ikke er noen god løsning å la en generell regel om straff for medvirkning bare gjelde for handlinger med en viss øvre strafferamme. Den begrunner sitt syn med at behovet for medvirkningsstraff ikke først og fremst følger straffverdigheten til hovedovertrederen, ”men snarere overtredelsens art og utformingen av straffebudet”. Den fremhever at det i visse tilfeller vil være behov for å gjøre unntak fra en generell

---

¹² Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 410-413.

¹³ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 325-326.

bestemmelse om medvirkning. Som eksempel nevnes tilfeller der andre hensyn veier tyngre enn behovet for å kunne straffe medvirkeren, for eksempel ”ønsket om å kunne bruke medvirkerens forklaring som bevis mot hovedovertrederen”. Er medvirkning straffbart, kan medvirkeren nekte å forklare seg i medhold av strpl. § 90. Det kan i enkelte tilfeller være viktigere å ha vedkommende som vitne i en sak mot hovedovertrederen enn å kunne straffe medvirkeren. Dette hensynet er årsaken til at medvirkning til promillekjøring ikke er straffbart i dag¹⁴.

Videre ønskes at medvirkningsansvaret fortsatt skal være et selvstendig ansvar, jf pkt. 3.4.3. Et slikt prinsipp har den konsekvens at forsøk på medvirkning fortsatt vil være straffbart. Medvirkeren vil ha lagt grunnlag for sitt straffansvar uansett hvordan hovedgjerningspersonen handler i det følgende.

Kommisjonen mener at handlinger som er mindre straffverdige på grunn av et avhengighetsforhold eller fordi handlingen har hatt liten betydning, fortsatt bør ha betydning for om lovbrøyteren blir straffet. Straffelovkommisjonen foreslår at den som frivillig i vesentlig grad har forebygget eller gjenopprettet skaden, kan fritas for straff når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter. Den foreslår i samme regel at den som frivillig har meldt seg og avlagt en uforbeholden tilståelse, skal kunne fritas for straff når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter¹⁵.

I NOU 1992:23 foreslår Straffelovkommisjonen i utkast § 85 (1) nr. 5 at straffen kan settes under minstestrafen eller til en mildere straffart når lovbrøyteren ”har medvirket på grunn av avhengighet av en annen deltaker, eller medvirkningen var av liten betydning”. Videre åpner utk. § 86 (1) for straffritak når straffen ellers kunne vært fastsatt til bøter og ved forseelser. Lovutkastet viderefører gjeldende rett¹⁶. Straffeloven av 2005 § 61 har en generell bestemmelse om straffutmålingsfravall når det foreligger ”helt særlige grunner”.

---

¹⁴ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 94-97.

¹⁵ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 363-364.

¹⁶ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 342-343.

Straffelovkommisjonen vil vurdere å foreslå en særregel som rammer organiseringen av virksomheten som legger grunnlaget for alvorlig kriminalitet, for eksempel grove vinnings- og narkotikaforbrytelser og enkelte andre former for grov kriminalitet. Uavhengig av om det blir gitt en slik særregel, vurderer den videre om det bør innføres en bestemmelse om skjerpet straff for dem som står bak, når vilkårene foreligger for å straffe for vanlig medvirkning¹⁷.

Rollefordelingen ved organisert kriminalitet kan være meget komplisert. De som står bak og trekker i trådene (bakmennene) vil kunne ha den største skylden. Imidlertid, vil deres befatning ofte ikke knytte seg klart til de enkelte straffbare handlinger som utføres, eller tilknytningen lar seg vanskelig bevise. Særlig problemfylt vil det kunne være å bevise at de som står bak, har handlet med den nødvendige skyld. I enkelte økonomiske saker vil dessuten handlingenes straffbare karakter først fremtre når de blir sett som en del av et større og ofte meget komplisert handlingsmønster, med flere personer implisert. Men selv om det lykkes å klarlegge både de objektive og de subjektive sider, kan virksomheten til dem som står bak, bare være rent forberedende handlinger etter de regler vi har i dag. De som står bak kan i så fall ikke straffes.

Vi ser at man ønsker å gjøre loven enklere ved ulike grep, for å unngå mange tolkningsproblemer man tidligere har hatt. Jeg kommer i neste kapittel til oppgavens tema. Der vil jeg behandle de ulike spørsmålene rundt medvirkning.

---

¹⁷ NOU 1983:57 s. 130-131.

3 MEDVIRKNING

3.1 Innledende bemerkninger

Straffeloven gjør bruk av tre måter å regulere medvirkning på. Går en gjennom de enkelte straffebud i loven, vil en se at de kan deles i 1) straffebud som *uttrykkelig kriminaliserer utvalgte former* for medvirkning, for eksempel forledelse, jf strl. § 170, 2) straffebud som gjør medvirkningshandlingen til *en selvstendig straffbar handling*, jf vegtrafikkloven § 17(2) om plikter for den som låner bort sin motorvogn og 3) straffebud som *ikke* nevner medvirkning.

I tillegg kommer straffebud som er *så vidt formulert at de rammer en videre krets* enn dem som direkte utfører handlingen, og fanger opp handlinger som etter *alminnelig språkbruk* anses som medvirkning. Et eksempel er strl. § 239 om uaktsomt drap, som for eksempel kan ramme også den som ikke fører bilen. I noen *spesielle* tilfeller er *bare* medvirkning straffbart, jf strl. § 162 b (2) om medvirkning til henholdsvis bruk av dopingmidler og selvmord. Det er straffverdig å oppfordre noen til å bruke dopingmidler og til å ta sitt eget liv.

Før jeg går inn på behandlingen av hva medvirkning er, vil jeg nevne hovedregelen i gjeldende rett om at rene forberedende handlinger er straffrie. Da har planen om lovbrudd utad ikke manifestert seg tilstrekkelig. Det er lovlig å kjøpe brekkjern. En forberedelseshandling *kan likevel* være straffbar medvirkning. Der én eller flere deltakere har passert grensen for straffbart forsøk, eventuelt fullbyrdet handling, har det ikke lenger noe å si at en annen bare har deltatt under forberedelsen, for forsettet til den deltaker som har handlet slik gjerningsbeskrivelsen i straffebudet beskriver er styrket. Mer om *forsett* under pkt. 3.9.

Jeg vil i neste avsnitt behandle straffebud med og uten medvirkningstillegg. Målet er her å se *hvordan* denne sondringen i bredde (hvem rammes) og vidde (hvor langt rekker straffansvaret) virker inn på medvirkningsansvaret. Legalitetsprinsippet som skranke for tvangsutøvelse utelukker nødvendigvis ikke straff der medvirkning ikke er nevnt i straffebudet.

3.2 Straffebud med medvirkningstillegg – medvirkning er særskilt nevnt i straffebudet

Lovteknisk nevnes medvirkning ved de fleste *alvorlige forbrytelser*, jf ordlyden i for eksempel strl. § 233 (1) 1. pkt.: ”...,eller som medvirker dertil”.

Straffebud med medvirkningstillegg rammer ikke bare den som går inn under den prinsipale gjerningsbeskrivelsen, men også alle dem som på en eller annen måte har medvirket. Det er likegyldig om medvirkningen er av psykisk eller fysisk art, eller om den er skjedd før eller samtidig med hovedmannens handling¹⁸. Hvor langt straffansvaret strekker seg når straffebudet uttrykkelig kriminaliserer medvirkning, må avgjøres ved å tolke straffebudet. Utgangspunktet for vurderingen er om den aktuelle handlingen kan karakteriseres som medvirkning til den handlingen som straffebudet beskriver. Spørsmålet må løses konkret for hvert enkelt straffebud. Det samme gjelder når straffebudet uttrykkelig kriminaliserer *utvalgte former* for medvirkning, jf. *forledelse* i strl. § 170, eller gjør medvirkning til en *selvstendig* straffbar handling, jf vegtrafikkloven § 17(2), jf § 22, som vi så over i pkt.3.1.

Medvirkningstillegget gjør at straffebudet rammer flere handlinger enn det ellers ville ha gjort. Det skal vanligvis mindre til for at en person har medvirket til en handling, enn til at han har begått selve handlingen. Vi kan bruke tyveri som eksempel. Der bare én deltaker har gjennomført selve tyveriet, mens den andre har hatt en mer perifer rolle ved for eksempel å

---

¹⁸ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 326.

holde vakt, delta i planleggingen av tyveriet eller oppføre til det, oppfyller denne andre ikke vilkårene som § 257, jf § 258 stiller til et grovt tyveri, og personen må i stedet eventuelt straffes for medvirkning til det grove tyveriet. Hvis § 257 ikke hadde hatt et medvirkningstillegg¹⁹, ville den som holder vakt mens en annen utfører tyveriet ikke kunne straffes. Medvirkning til at lovbrudd lar seg gjennomføre er klanderverdig, og man ønsker å straffe også slike handlinger.

I ”hasjseilerdommen” i Rt. 1989.1004 ble en unggutt som var med to andre på seiltur til Danmark, og som førte båten en del av veien fra Danmark til Norge, dømt for medvirkning til innførsel av narkotika, jf. strl. § 162. Bestemmelsen har medvirkningstillegg. Høyesterett uttalte at ”forholdet lå nær den nedre grensen for medvirkningsansvaret”. Her ble medvirkningsbegrepet trukket svært vidt. Denne avgjørelsen synes noe modifisert i Rt.2001.1671. I Rt. 2000.1455 var derimot bidraget *ikke* tilstrekkelig til at det forelå medvirkning til overtredelse av motorferdsel i utmark og vassdrag § 3²⁰. Her hadde noen skiløpere tatt i mot tilbud om (ulovlig) transport med snøscooter²¹, og dette ble for fjernt til å kunne pådra seg medvirkningsansvar.

Vi har sett ved noen eksempler hvilken betydning medvirkningstillegget har for å kunne ilegge straffansvar.

Jeg avgrenser mot straffansvar for fysiske personer i selskapsforhold og blankettstraffebud der den enkelte fullmaktslov inneholder en generell bestemmelse som statuerer medvirkningsansvar for de straffebud loven inneholder eller gir hjemmel for. Dette av plasshensyn.

Jeg går nå over til behandlingen av straffebud som ikke særskilt nevner medvirkning.

---

¹⁹ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 94-95.

²⁰ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 326.

²¹ Eskelands, Ståle. *Strafferett*, 2. utg. 2006, s. 200.

3.3 Straffebud uten medvirkningstillegg – medvirkning er ikke nevnt i straffebudet

Jeg vil i dette avsnittet behandle straffebud uten medvirkningstillegg og det naturlige fortolkningsprinsipp.

For straffebud der medvirkning ikke er nevnt, må det tas stilling til om gjerningsbeskrivelsen er formulert så vidt at også bistandshandlinger rammes. Vi har sett i pkt.1.4 om legalitetsprinsippet at det kreves klar lovhjemmel for å kunne straffe. Det er da avgjørende om handlingen faller inn under straffebudet, ikke om den kan karakteriseres som medvirkning.

Når straffebudet *ikke* inneholder medvirkningstillegg, statuerer loven ikke noe særskilt medvirkningsansvar. Anvendelsesområdet for et slikt straffebud er dermed snevrere. Lovteksten setter ofte klare begrensninger for å ramme bistandshandlinger, for eksempel ved at straffebudet alene retter seg mot et bestemt ansvarssubjekt (offentlig tjenestemann) eller fordi den straffbare handling er beskrevet snevert. Da for eksempel strl. § 144 ikke inneholder noe medvirkningstillegg, rammes ikke det å overtale en lege eller prest til å bryte sin taushetsplikt.

Kap. 11 om forbrytelser i den offentlige tjeneste nevner ikke medvirkning. Om en journalist får en offentlig tjenestemann til å bryte sin taushetsplikt (§ 121), kan han ikke straffes for medvirkning.

3.3.1 Det naturlige fortolkningsprinsipp

Selv om straffebudet ikke inneholder noe medvirkningstillegg vil enkelte bistandshandlinger likevel kunne være straffbare etter *det naturlige fortolkningsprinsipp*. Se Andenæs pkt. 1.6.1 i oppgaven. Det ledende prejudikat, er Rt. 1936.612 der tiltalte Halvorsen hadde overlatt

kjøringen av sin bil til en person som ikke fylte vilkår for føring av motorvogn, som endte med påkjørsel av fotgjenger. Tiltalte ble dømt etter strl. § 237 for å ha forvoldt uaktsom legemsbeskadigelse, selv om medvirkning ikke er nevnt i straffebudet. Høyesterett pekte på at en medvirker i visse tilfeller kan kunne betraktes på linje med gjerningspersonen. ”Hvis derfor lovbudets egen beskrivelse av gjerningsinnholdet er saa generelt formet, at loven efter en naturlig tolkning omfatter handlingen ogsaa naar denne sproglig vilde betegnes som medvirkning, saa blir vedkommende at straffe efter bestemmelsen, selv om medvirkning ikke er nevnt i lovbudet, med mindre der maatte foreligge særlige grunner til at tillegge straffebudet en snevrere ramme”. Regelen blir etter dette at det må foretas en konkret tolking av om vedkommendes handling omfattes av gjerningsinnholdet²². Her ble Halvorsen stilt likt med gjerningsmannen. I Rt. 1970.914 rammet strl. § 407 om ulovlig fiske også den som rodde båten²³. Hans bistandshandling ble rammet etter en naturlig fortolkning av straffebudet. Dennes handling ble ansett like straffverdig som ”fiskerens”.

Det legges også vekt på at det i praksis kan oppstå tvil om hvor langt et straffebud rekker når medvirkning ikke er nevnt.

En passasjer som for eksempel oppmuntrer sjåføren til å kjøre for fort, slik at en person blir påkjørt og drept, kan etter omstendighetene straffes for uaktsomt drap. Strl. § 239 om uaktsomt drap har ikke noe medvirkningstillegg. Imidlertid, vil en si at den som har oppmuntret sjåføren uaktsomt, har bidratt til å forvolde en annens død, og dermed er gjerningsbeskrivelsen i § 239 overtrådt. Det viser Rt. 1974.382 som nettopp gjaldt hvorvidt en person kunne dømmes for uaktsomt drap (strl. § 239) ved å ha bistått i forbindelse med drapet, selv om bestemmelsen ikke nevner medvirkning. Resultatet ble domfellelse, da tiltale etter bestemmelsens ordlyd hadde bidratt til å forvolde en annens død.

Et flertall av straffebudene i straffeloven faller i den første kategorien, jf ovenfor pkt. 3.1, og har et eget medvirkningstillegg. Det gjelder særlig for alvorlige forbrytelser som drap (§233),

---

²² Jussens Venner, hefte 6, vol. 43, 2008 s.376 av Magnus Matningsdal.

²³ Mæland, Henry John. *Innføring i alminnelig strafferett*, 3.utg. 2004 s. 77-86.

men også for en del mindre alvorlige forhold som for eksempel § 391 a om naskeri.

Rt. 2002.1717 ”Orderud” handler om overlagt *medvirkning til* drap, jf strl. § 233 (1) og (2).

Se mer om dommen under i pkt. 3.10.

Jeg kommer nå til selve kjernen i oppgavens tema. Jeg går nå over til behandlingen av medvirkningslæren.

3.4 Hva er medvirkning

3.4.1 Straffansvar uten å utføre selve handlingen beskrevet i straffebudet

Medvirkning er å bidra til en straffbar handling eller erstatningsbetingende handling uten å utføre selve handlingen²⁴. Ofte er to eller flere sammen om å begå lovbrudd. Den klassiske situasjonen er den der flere deltakere forbindes gjennom en felles aksjonsplan: A bryter seg inn, B står vakt og C er sjåfør, jf Rt. 1974.382²⁵. Ikke sjelden har bare én eller noen av dem krenket gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Den som har bidratt på andre måter, som for eksempel ved å stå vakt, har medvirket. Spørsmålet er om denne da kan straffes.

3.4.2 Sondringen mellom medvirker og hovedovertreder

Den som direkte overtrer gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, blir gjerne kalt *hovedmann* eller *hovedovertreder*. Den som har medvirket ved å tilskynde til eller yte bistand ved handlingen kalles *medvirker*. Det er medvirkning enten hjelpen skjer under selve utførelsen av handlingen (medvirkeren står vakt) eller under forberedelsen (medvirkeren er med på å planlegge eller skaffer våpen/ verktøy). Medvirkning kan også etter omstendighetene statueres der en person unnlater å hindre en forbrytelse²⁶. Vi ser mer på dette under pkt. 3.10.

---

²⁴ Gisle, Jon. *Jusleksikon*, 2. utg. 2002 s. 182.

²⁵ Rt. 1974.382.

²⁶ Mæland, Henry John. *Innføring I alminnelig strafferett*, 3. utg. 2004 s. 76.

3.4.3 Spørsmål om kausalitet: Medvirkningsansvaret er et selvstendig straffansvar

Hovedgjerningsmannens handling må ikke nødvendigvis være fullbyrdet for å kunne straffe medvirker. Den som holder vakt for en ransmann, kan straffes for medvirkning til forsøk på ran, selv om raneren ikke gjennomfører ranet²⁷. Eller medvirkeren kan straffes selv om hovedgjerningspersonen ikke kan det, for eksempel fordi han er under den kriminelle lavalderen. Det er således ikke noe vilkår for å straffe medvirkeren at noen andre kan straffes. Det kreves ikke *årsakssammenheng* mellom medvirkningen og lovbruddet. Dette innebærer at medvirkningsansvaret er et *selvstendig* straffansvar. Hver deltaker dømmes for seg.

Sagt på en annen måte kreves det ikke at medvirkningen er en såkalt ”nødvendig betingelse” (*conditio sine qua non*) for det forbryterske resultatet. Medvirkeren kan pådra seg straff selv om hovedovertreder ville utført den kriminelle handlingen uten dennes bistand. Han kan ikke unnskylde seg med at lovbruddet ville blitt gjennomført uansett. Dette forutsatt at medvirkeren har bistått hovedovertreder. Denne har hatt en eller annen funksjon ved lovbruddet.

Om for eksempel en innbruddstyv på vei til åstedet for det planlagte innbruddet treffer en gammel kjenning som han får til å stå vakt under innbruddet, blir denne ansvarlig for medvirkning, selv om en må gå ut fra at tyveriet ville ha funnet sted på samme måte uten hans vakt tjeneste. Han har vært med på foretagendet, og det er nok.

Det kan tenkes ”unntak” fra ovenstående, jf Rt. 1976.660²⁸ ”Holter Terrasse” der det ikke var grunnlag for å strafflegge medvirkning til økonomisk utroskap (strl. § 275), da hovedovertreder ikke kunne straffes. Begrunnelsen var at det forelå slik nærhet mellom hovedgjerningsmann og medvirker at begge gikk fri. Hovedovertreder og medvirker vurderes

---

²⁷ Mæland, Henry John. *Innføring i alminnelig strafferett*, 3.utg. 2004 s. 87.

²⁸ Rt. 1976.660.

avhengig av hverandre. Dette er et unntak fra medvirkningslæren, der medvirker kan straffes uavhengig av hovedovertreders handlinger.

Jeg vil nevne at strl. § 125 rammer generelt medvirkningshandlinger rettet mot forledelse eller bistand vis à vis underordnede i offentlige tjenesteforhold. Strl. § 139(3) og § 347 setter straff for overordnet dersom vedkommende ikke hindrer underordnet i å begå straffbar handling. Ved unnlatelse av denne handleplikten, blir overordnet straffet for medvirkning til underordnet sitt lovbrudd.

Vi har hittil sett *når* og *hvem* straffbart medvirkningsansvar rammer, *hvor langt* ansvaret rekker og videre sett *hva* som legges i begrepet medvirkning, dvs. *begrepets innhold*.

Jeg mener det er hensiktsmessig å behandle nærmere *medvirkningsansvaret* og hva som ligger i begrepet, før jeg går nærmere inn på de ulike former for medvirkning. De velger jeg å behandle i pkt. 3.6-3.7 og 3.10-3.11.

3.5 Når foreligger straffbar medvirkning

3.5.1 Den lovtekniske løsningen i straffeloven

Lovteknisk er det alminnelig å statuere medvirkningsansvar ved en generell bestemmelse, samtidig som det eventuelt kan gjøres unntak i det enkelte straffebud hvor det ikke er ønskelig å ramme bestemte former for delaktighet. Dette er ordningen i de fleste land. Dette var også ordningen hos oss etter kriminalloven av 1842.

Under Getz's innflytelse ble denne ordningen endret. Imidlertid, ble det ved en revisjon av straffelovens sedelighetskapittel i 2000 innført en medvirkningsbestemmelse i strl. § 205 som generelt omfatter de forbrytelser som omhandles i straffelovens kapittel 19. Denne lovgivningsteknikken er vanlig i særlovgivningen. Ot. prp. nr. 90 foreslår en alminnelig

bestemmelse om straffbar medvirkning i § 15, jf pkt. 2.2 over. Vår lov har da valgt en lovgivningsteknikk som den visstnok er alene om: Den gir svaret på spørsmålet om medvirkerens straffansvar ved bestemmelser i de enkelte straffebud. I straffelovens alminnelige del finnes bare en enkelt bestemmelse om medvirkning, jf § 58. Jeg kommer til denne bestemmelsen i pkt. 3.14.3.

Vi har bestemmelser som uttrykkelig fastslår at medvirkning straffes lik hovedovertreder og straffebud uten medvirkningstillegg, som må tolkes. Man må da fastslå om vedkommende straffebud med rimelighet kan antas å ta sikte på å ramme den aktuelle type bistandshandling. Jeg vil nå se nærmere på grensen for medvirkningsansvaret.

3.5.2 Grensen for medvirkningsansvar

For ulike typer medvirkningshandlinger er teoretikerne²⁹ enige om at det kun kan ilegges straffansvar for forsøk i de tilfelle hvor hovedhandlingen ennå *ikke* er fullbyrdet. *Fullført medvirkningshandling* foreligger når medvirker har passert grensene for hva som anses å være medvirkning til hovedgjerningen avhengig av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet og hovedmannen har fullført den straffbare handlingen. Jeg ønsker å konkretisere teorien og har valgt ut en tradisjonelt ofte overtrådt lovbestemmelse (strl. § 162) til illustrasjon for når det anses å foreligge straffbar medvirkning. (Bestemmelsen har et medvirkningstillegg i femte ledd). Dette for å lette forståelsen for de ulike problemstillinger rundt spørsmålet medvirkning. Strl. § 162 (1) lyder:

”Den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i lov er ansett som narkotika, straffes for narkotikaforbrytelse med bøter eller fengsel inntil 2 år”.

---

²⁹ Mæland, Henry John. *Innføring i alminnelig strafferett*, 3. utg. 2004 s. 88-89, Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 338-339.

Denne bestemmelsen er ment å favne en vid krets, jf ordlyden i bestemmelsen. Og det er sikker rett at det innfortolkes også et medvirkningsansvar.

En narkotikaforbrytelse er fullbyrdet når alle de objektive vilkårene i straffebudet er oppfylt. Det kalles dekningsprinsippet. En person har klart å innføre narkotika til landet uten å bli stanset (§ 162). Spørsmålet er om en medvirker kan straffes for ulovlig innførsel av narkotika? Kan for eksempel en bakmann som har fått en annen til å kjøre inn i Norge med narkotika straffes? Svaret er ja. Han har ved sin medvirkning *tilskyndet positivt* til at den andre begår den straffbare handlingen for eksempel ved finansiering og å love denne penger for oppdraget. Han kan også ha truet ham til det. Det er her tale om både psykisk og fysisk medvirkning. Det er den som bringer stoffet inn i landet som oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og den/ de andre medvirker til lovbruddet. I dette tilfellet er det nok bakmannen (medvirkeren) som er mest å klandre, og han bør kunne straffes.

Medvirkning til forsøk på innføring av ulovlig stoff foreligger der hovedgjerningsmannen i vårt eksempel blir oppdaget i tollene. Man sier at medvirkning til forsøk foreligger når medvirkeren har gjort sitt og hovedmannen ikke har fullført hovedhandlingen. Medvirkeren har for eksempel finansiert turen, men hovedovertreder lykkes ikke i innførsel av narkotika, medvirkeren holder for eksempel vakt, men hovedmannen bryter seg likevel ikke inn. Bak- og mellommenn (medvirker) kan således straffes selv om forbrytelsen ikke fullbyrdes, idet de har gjort sitt.

Forsøk på medvirkning foreligger der en person forsøker å påvirke en annen til å begå en straffbar handling, og forsøket viser seg forgjeves. Et illustrerende eksempel på dette gir Rt. 1980 s. 961 der en ung gutt var mistenkt for promillekjøring med farens bil. Gutten forutså at foreldrene ville bli avhørt av politiet, og forsøkte da å påvirke foreldrene til å forklare seg uriktig ved å fortelle at det var faren som hadde kjørt bilen. Foreldrene nektet å gjøre det. Mistenkte ble dømt for *forsøk på medvirkning* til falsk forklaring. I vårt smuglereksempel foreligger forsøk på medvirkning til innførsel av narkotika der bakmannen skaffer stoff, men ikke tidsnok for den tiltenkte bilturen til Norge eller mislykkes helt i den

planlagte anskaffelsen. Planen hans var å medvirke til innførsel av narkotika. Uavhengig av om prosjektet lyktes eller ikke er det straffverdig å ville en slik handling. Slike handlinger bør kunne straffes.

Jeg vil i neste avsnitt se på virkningen av at gjerningspersonen trer tilbake fra den ulovlige handlingen denne hadde tenkt å begå.

3.5.3 Virkningene av tilbaketreden fra straffbar handling.

I dette avsnittet behandles virkningene av at gjerningspersonen avstår fra å begå lovbrudd. Jeg behandler tilbaketreden fra forsøk på medvirkning i pkt. 3.13.

Ved hovedgjerningsmannens *tilbaketreden*, han kaster stoffet ut av bilen før han når landegrensen, kan bakmannen straffes for medvirkning til befatning med ulovlig stoff og selve avtalen. Dog, kan han ikke straffes for medvirkning til forsøk på innførsel, da hovedgjerningsmannen verken har nådd grensen med stoff i lasten eller kunnet bli oppdaget med stoff i tollens, da det var kastet ut lenge før de nådde grensen.

Jeg foregriper så vidt begivenhetene ved allerede her kort forklare hva som menes med *tilbaketreden fra forsøk*. Dette for lettere å forstå hvorvidt og eventuelt når et forsøk er straffbart. Ved tilbaketreden fra forsøk trer personen tilbake fra å forsøke og fullføre en straffbar handling. Dette ved at han avstår frivillig eller forebygger den følgen som ville innebære fullbyrdelse av forbrytelsen. Personen fra eksemplene får kalde føtter, ombestemmer seg og kvitter seg med narkotikaen før han når tollens ved norskegrensen eller medvirkeren (bakmannen) gir klar beskjed til hovedovertreder om at han likevel ikke skal smugle inn narkotikaen.

Jeg vil videre kort nevne situasjonen rundt det kun å være til stedet når en ulovlig handling begås. Det trekkes en nedre grense for medvirkningsansvaret der en person kun er tilstede uten å foreta seg noe spesielt.

3.5.4 Situasjonen ved ren tilstedeværelse

Situasjonen ved *ren tilstedeværelse* kan være denne, og medfører normalt ikke medvirkningsansvar: En person er kun ved sitt nærvær tilstede når en annen begår en forbrytelse. Dette vil normalt ikke medføre straffansvar, med mindre vedkommende på forhånd eller under gjerningen har påvirket gjerningspersonen. Ved for eksempel å rope ”slå ham” til en som banker opp en annen eller ved å frembringe en kniv under basketaket, eller ved forhåndsavtale mellom de to om å banke opp den bestemte personen. I Rt. 1907.333 gikk to gutter sammen. Den ene kastet en stein gjennom et lukket vindu helt uventet og på eget initiativ. Dette tilsa ikke medvirkningsansvar for den andre gutten. Dette er et eksempel på den nedre grensen for medvirkningsansvaret.

3.5.5 Unntak fra utgangspunktet om at avtaler om å begå straffbare handlinger er straffrie

Utgangspunktet i norsk strafferett er at avtaler om å begå straffbare handlinger er straffrie forberedelser. Imidlertid, er det ved enkelte alvorlige overtredelser satt straff også for dette, jf for eksempel strl. § 233a om avtale om å begå drap og § 269 nr. 1 om avtale om ran. Som tiltak mot organisert kriminalitet er det i strl. § 162c gitt en generell bestemmelse som rammer avtale om å begå straffbar handling når dette inngår som ledd i virksomhet til en organisert kriminell gruppe. Slike handlinger anses å være så alvorlige at straffverdigheten tilsier at disse likevel bør straffes.

Jeg kunne diskutert over, i pkt. 3.5.3, om bakmannen i vårt eksempel kun var på det straffrie forberedelsesstadiet. Imidlertid, kan vi forutsette i vårt eksempel at stoffet var ren heroin og i stort omfang. Da anses dennes eventuelle medvirkningshandling å være svært alvorlig. Mitt hovedanliggende i avsnittet var å se på virkningene av tilbaketreden.

Det kan skje ved lovovertridelser at hovedgjerningsmannen går lenger enn planlagt. Hvor langt rekker medvirkningsansvaret i slike tilfeller? Dette spørsmålet behandler jeg kort i følgende avsnitt.

3.5.6 Når hovedgjerningsmannen går lenger enn planlagt

Det kan være at *hovedgjerningspersonen ved sine handlinger går lenger enn planlagt*, slik at medvirkerens forsett *ikke* omfatter forholdet. A og B har planlagt et ran i en bank. A som har brakt med skytevåpen til å true med, begår forsettlig drap under ranet. Sjåføren B som venter utenfor, kan kun straffes for medvirkning til ran, jf. Rt. 1974.1042. Sjåføren hadde ikke forsett om drap ved utførelsen av ranet, han ønsket kun å bidra til selve ranet. Høyesterett uttalte at ”skal hvert medlem i en gruppe bli straffrettslig ansvarlig for overtridelser gruppens øvrige medlemmer begår, må det uttrykkelig eller underforstått foreligge en forhåndsavtale om deltagelse, og den må fylle kravene til fysisk eller psykisk medvirkning”. Sjåføren hadde her kun vært med på planlegging av ranet.

Et annet eksempel til illustrasjon der et samarbeid utviklet seg annerledes enn forutsatt, er Andrawes-kjennelsen II inntatt i Rt. 1995.1228: ”Medvirkeren (Andrawes) hadde kapret et fly sammen med andre. Under et bakkeopphold, men før kapringsaksjonen ble avsluttet, drepte hovedmannen flykapteinen med et nakkeskudd. Lagmannsrettens flertall la til grunn at ”selv om drapet fant sted mens flyet var kapret, ser flertallet drapet som en selvstendig handling, atskilt fra selve flykapringen”. Imidlertid, opphevet Høyesteretts kjæremålsutvalg lagmannsrettens kjennelse og uttalte: ”Når det gjelder medvirkningsansvaret etter strl. § 233, er det kjæremålsutvalgets oppfatning at de som deltar i en flykapring...må ha et medvirkningsansvar for drap som skjer under kapringen med mindre det foreligger spesielle omstendigheter som peker i motsatt retning...”.³⁰ Her fant retten ingen spesielle omstendigheter, som kunne føre til bortfall av straffansvar også for drap.

---

³⁰ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006 s.204-205.

Jeg har ved bruk av ulike eksempler vist hvor langt medvirkningsansvaret rekker, når straffbar medvirkning anses å foreligge og hvem som rammes. Videre har vi sett på hva som legges i begrepet medvirkning – dets innhold.

Jeg vil nå gå over til å vise at det skilles mellom *ulike medvirkningsformer*.

Medvirkning kan skje med *fysiske* eller med *psykiske* midler. Den som skaffer våpen eller holder vakt, medvirker fysisk. Den som truer, overtaler eller oppmuntrer en annen til å begå en forbrytelse eller gir råd om hvordan forbrytelsen bør gjennomføres, medvirker psykisk³¹. Fysisk medvirkning forutsetter som regel at det også foreligger psykisk medvirkning. Den nedre grensen for medvirkningshandlingen må derfor i praksis trekkes i forhold til handlinger der medvirkeren ikke har deltatt fysisk i utførelsen. Jeg vil behandle psykisk medvirkning før jeg går over til behandlingen av fysisk medvirkning.

3.6 Psykisk medvirkning

Psykisk medvirkning omfatter ulike former for *tilskyndelse* og *rådgivning*. Et klart eksempel på psykisk medvirkning, er anstifteren og bakmannen, som *oppfordrer* og bidrar slik til en straffbar handling. Vår bakmann (medvirker) har for eksempel oppfordret hovedovertrederen å føre narkotika inn i landet.

Jeg vil kort vise til strl. § 140, den såkalte ”oppviglerparagrafen”, da bestemmelsen omhandler psykisk medvirkning. Den setter straff for den som offentlig *oppfordrer* eller *tilskynder til* iverksettelsen av en straffbar handling. Det er uten betydning om oppfordringen følges av noen. Eksempelvis rammes den offentlige oppfordringen til å ta livet av forfatteren Salman Rushdie av strl. § 140, og hvis noen skulle følge oppfordringen, av strl. § 233

---

³¹ Slettan, Svein og Toril Marie Øie. *Forbrytelse og straff*, 2001 s. 82-83.

(medvirkning til forsettlig drap)³². Bestemmelsen blir i våre dager sjelden brukt, så jeg har valgt å avgrense mot videre behandling av den.

3.6.1 Hva kreves for å konstatere psykisk medvirkning

Det kreves som hovedregel en *positiv tilskyndelse* til den straffbare handlingen.

En passiv billigelse av handlingen er ikke tilstrekkelig, med mindre vedkommende i ord eller handling har styrket gjerningspersonens forsett, og hvor medvirkning av den grunn bør statueres. Jf Rt. 1926.582 der Arnesen ikke grep inn da kona solgte brennevin fra fellesboligen, og ikke kunne straffes. Det vises her at det altså kreves *noe mer utover* passiv billigelse for medvirkningsansvar, som en positiv tilskyndelse i en eller annen form.

3.6.2 Kreves årsakssammenheng?

Det kreves *ikke* årsakssammenheng mellom medvirkningen og handlingen ved psykisk medvirkning (heller ikke ved fysisk medvirkning). Dette er i samsvar med medvirkningslæren generelt. Medvirkeren kan straffes selv om hovedovertrederen ville ha begått handlingen uten den psykiske medvirkningen. Medvirkeren har like fullt for sin del medvirket psykisk uansett hva hovedgjerningsmannen bestemmer seg for å gjøre. Et eksempel kan illustrere: A har bestemt seg for å rane en bank, og hans kone bifaller idèen. A ville ha begått ranet uansett hva kona mente. Hun kan likevel straffes for psykisk medvirkning. Det samme gjelder for mannen omtalt tidligere, som ikke kunne unnskyldes seg med (for å unngå straff) at hovedovertreder ville begått innbruddet uansett om han sto vakt eller ikke.

---

³² Eskelands, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 210.

3.6.3 Grensen for psykisk medvirkning

Høyesteretts praksis bygger på at det skal svært lite til før det foreligger psykisk medvirkning. Et grensetilfelle er Rt. 1945.13 ”NS-medlemskap”. Spørsmålet var om de som hadde vært passive medlemmer av Nasjonal Samling under krigen hadde ytet ”bistand til fienden i råd eller dåd”, som var straffbart etter dagjeldende strl. § 86. Høyesteretts flertall fant at det var tilfelle, idet ”den som meldte seg inn i NS, måtte forstå at NS var til hjelp for tyskernes krigsførsel, og at hvert enkelt medlemskap var av betydning”.

To andre grensetilfeller er Rt. 1982.1315 ”Hasjseilerkjennelsen” og Rt. 1989.1004 ”Hasjseilerdommen II” (omtalt under pkt. 3.2). Begge sakene gjaldt innførsel av hasj med seilbåt fra hhv Marokko og Danmark. De tiltalte var uvitende om at formålet med turene var innførsel av hasj, og de hadde ikke deltatt verken psykisk eller ved å bringe hasjen om bord. De ble dømt for overtredelse av strl. § 162, da ”de visste, eller burde vite, at de andre hadde tatt om bord hasj for å smugle den til Norge”³³. Medvirkningsbegrepet ble trukket vidt.

Ennå et eksempel er Rt. 1947.742 der en soldat som stilte seg opp med de andre ved eksekusjon av norske patrioter uten selv å skyte, ble dømt for medvirkning til henrettelsen. ”Han måtte ha fjernet seg helt fra handlingen for å kunne bli straffri”. Han medvirket psykisk ved å styrke de andre i deres forsett.

Planlegger flere å begå en forbrytelse i fellesskap, og én av dem trekker seg fra utførelsen, vil medvirkningsansvar normalt ikke bli aktuelt. Annerledes kan det bli der ungdommer blir enige om å gjøre hæverk, og én av dem som følger med og er tilstede, avstår fra ødeleggende handlinger under selve utførelsen. Her vil alle kunne bli dømt, idet man i et slikt tilfelle vil kunne kreve at vedkommende distanserer seg fra det hele på en klarere måte enn kun ved å avstå fra de ødeleggende handlingene, jf Rt. 1947.742. Medvirkningsansvar kan her oppstå på grunn av den forutgående avtale eller fordi man styrket en annen persons forsett ved å være til stedet.

---

³³ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 200.

Videre vil jeg vise til rettspraksis om psykisk medvirkning i profesjonsrollen.

3.6.4 Psykisk medvirkning i profesjonsrollen.

Enkelte yrkesgrupper, for eksempel advokater og revisorer, har som profesjonell oppgave å gi råd eller opptre på klienters vegne i rettslige spørsmål. Mye av den straffbare virksomheten som finner sted innenfor ellers lovlige virksomheter, såkalt økonomisk kriminalitet, er av en slik natur at slike profesjonelle rådgivere kan være involvert på en eller annen måte.

Det er særlig straffverdig at personer som har statens autorisasjon for å bistå med lovlige transaksjoner, misbruker denne tilliten. Prevensjonshensynet taler også sterkt for et medvirkningsansvar som strekker seg ganske vidt. Det skal nok derfor ikke så meget til før en profesjonell rådgiver vil bli ansett som medvirker til hovedmannens straffbare handlinger. Et illustrerende eksempel er Rt. 1996.391 "Skatteadvokatdommen". Spørsmålet var om en advokat som hadde tilrettelagt grunnlaget for opplysninger som ble meddelt ligningsmyndighetene hadde gjort seg skyldig i forsettlig medvirkning til overtredelse av dagjeldende § 12-2 (nå § 12-1 nr. 1 a) i ligningsloven. Denne bestemmelsen fastslår videre at medvirkning er straffbart i § 12-1 nr. 2. Høyesterett uttalte blant annet at bestemmelsen også omfattet "bistand, herunder rådgivning, som direkte gjelder grunnlaget for og innholdet av regnskap, selvangivelse eller opplysninger til ligningsmyndighetene selv om bistandsyteren ikke medvirker ved formidling av resultatet av bistanden til ligningsmyndighetene"³⁴. I Rt. 1999.223, ble en advokat straffet for medvirkning til innrapportering av uriktige og ufullstendige opplysninger i forbindelse med aksjesalg.

---

³⁴ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 209.

Bankkassereren som støttes og oppmuntres av sin ektefelle til å begå underslag (strl. § 255) er et annet eksempel på psykisk medvirkning til lovbrudd. Hun kan straffes for medvirkning uavhengig av hva mannen gjør videre. Slik vi så tidligere i andre eksempler.

I en underrettsdom i sak 06-02970AST-BORG/01³⁵ besto det straffbare forhold i at ”Nylænde som daglig leder og styrets leder i selskapet FakturaPlan AS har medvirket forsettlig til å ”blåse opp” regnskapet til Finance Credit Group AS for 2001, til bruk for fremleggelse for långivere og investore. Videre ”styrket han Kristoffersens og Stensruds forsett i forbindelse med deres brudd på regnskapsloven”. Som daglig leder og styreleder var tiltalte å klandre for tilbakedatering av forretningsføreravtale og konsolidering av FCGs regnskaper. Nylænde var således medvirkende til Kristoffersens og Stensruds brudd på regnskapsloven, og kunne da straffes.

I Oslo tingrett, saksnr. 05-106276MED-OTIR/08³⁶ ble Haukland tiltalt for blant annet følgende forhold, eller medvirkning til disse: Som selskapets valgte revisor avga Haukland en revisjonsberetning til tross for at revisjonen var mangelfull på flere punkter. Dette førte til at årsregnskapet ga et vesentlig uriktig bilde av selskapets økonomiske stilling og resultat. Haukland ble dømt for overtredelse av revisorloven § 9-3 jf § 5-1, § 5-2 og § 5-3 og regnskapsloven § 8-5 (1) jf § 7-1 – sammenholdt med straffeloven § 62 og § 63 (2) – til fengselsstraff i 30 dager. Haukland overtrådte revisorloven ved slett revisjonsarbeid og medvirket psykisk ved å styrke selskapets eieres forsett i overtredelse av regnskapsloven. Han godtok selskapets innlevering av uriktig årsregnskap. For å unngå straffansvar måtte han selv ha gjort et tilfredsstillende revisjonsarbeid og påpekt overfor eierne at en mangelfull revisjonsberetning ikke kunne meldes inn uten å risikere straffereaksjoner. Her har han da også *unnlat* å følge plikter som ligger til hans profesjonsansvar, jf pkt. 3.10, som viser at *unnlatelser* kan medføre medvirkningsansvar.

---

³⁵ 06-02970AST-BORG/01.

³⁶ 05-106276MED-OTIR/08.

3.6.5 Nærmere om psykisk medvirkning i arbeidsgiverrollen.

Jeg vil her behandle arbeidsgivers ansvar for arbeidstakers handlinger i forhold til medvirkningsspørsmålet. Se over pkt. 3.4.3.

Rt. 2000.211³⁷ gir eksempel på en litt annen type faktum. Her er det tale om *arbeidsgivers ansvar* for arbeidstakers handlinger, også rettstridige handlinger. Banken ble her holdt ansvarlig som arbeidsgiver for tap voldt ved bedrageri, der en av bankens ansatte medvirket. Vedkommende bankfunksjonærs foretatte handlinger var i *nær sammenheng med* hans arbeidsoppgaver. At han i samvirke med andre hadde utført et kriminelt anslag mot banken, gjorde ikke handlingene så ekstraordinære at de falt utenfor det som var rimelig å regne med kunne forekomme ved bankvirksomhet, jf skl. § 2-1 nr. 1, 2. punktum. Etter reglene om skadelidtes medvirkning, skl. § 5-1, ble erstatningskravet nedsatt med en tredjedel. Førstvoterende finner også støtte i juridisk litteratur; Lødrup: Lærebok i erstatningsrett, 4. utgave 1999 s. 185 for å kunne konstatere arbeidsgiveransvar fordi det er en nærhet og sammenheng mellom vedkommende bankfunksjonærs arbeidsfunksjoner og de uredelige handlingene: ”Hvor den ansatte har vært uredelig, kan arbeidsgiveren bli ansvarlig hvor skaden har klar sammenheng med den ansattes arbeidsoppgaver”. Dette eksempelet viser hvor langt medvirkningsansvaret kan rekke.

Vi har gjennom de ulike eksemplene over sett hva psykisk medvirkning innebærer, og sett hvor grensen for straffansvaret går; at det skal noe mer til for å konstatere medvirkningsansvar enn kun passiv billigelse. Jeg går nå over til å behandle fysisk medvirkning og vise hva som ligger i rettsstridskravet.

---

³⁷ Rt. 2000.211.

3.7 Fysisk medvirkning og rettsstridskrav

3.7.1 Fysisk medvirkning

Det vanlige er at medvirkningen skjer ved ulike former for *fysiske handlinger*, for eksempel ved å yte bistand under forberedelser til eller under iverksettelse av forbrytelser ved å låne ut verktøy, finansiere det ulovlige foretagendet, holde vakt, hjelpe til med transporten, osv. Mange ganger kan det være vanskelig å avgjøre om en handling tilsier medvirkningsansvar eller ikke. Hvor mye bistand eller befatning med det straffbare forhold skal til for å rammes? Når er bistandshandlingen rettsstridig? Svaret beror igjen på en tolkning av det enkelte straffebud. Spørsmålet blir om vedkommende straffebud med rimelighet kan antas å ta sikte på å ramme den aktuelle type bistandshandling. Vi har allerede vært inne på dette tidligere. Momenter som her er av betydning vil blant annet være hvor fjern bistandshandlingen står i forhold til selve oppfyllelsen av gjerningsbeskrivelsen i straffebudet og bistandshandlingens straffverdighet.

Jeg vil gi et eksempel på fysisk medvirkning ved en nyere dom inntatt i Rt. 2008.1759³⁸. Den gjelder riktignok erstatning, der spørsmål om *skadelidtes medvirkning* kom opp. Saken gjaldt krav om erstatning for personskade etter trafikkulykke fra passasjer i fluktbil etter ran, der skadelidte hadde vært med på ran av en forretning og fluktbilen. Jeg kommer i pkt. 3.12 nærmere inn på denne betydningen av medvirkning.

Høyesterett påpekte at vedkommende hadde opptrådt svært klanderverdig og var klar over at bilen var ”fråvend rette innehavaren med brotsverk”, jf bilansvarslova § 7 (3). Selv om kjøringen fikk tragiske følger for ham, kunne han ikke tilkjennes erstatning. Det ble i dommen vist til Rt. 1986.543 hvor skadelidte ble 100 % ufør både medisinsk og ertvismessig og dette faktum ikke hjalp ham, da han selv hadde *medvirket massivt* til skaden. Medvirkers rolle i ovennevnte dom fra 2008 var i følge lagmannsretten denne:

---

³⁸ Rt. 2008.1759.

”Han skaffet til veie bilen som skulle brukes som fluktbil etter ranet og han deltok i ranet av forretningen og ranet av fluktbil nummer to. Han ble med i fluktbilen til tross for at han tidligere hadde gitt føreren Rivotriltabletter. Han ble med fluktbil nummer to til tross for trafikkulykken med den første fluktbilen og til tross for at det var samme person, nemlig B som fortsatte å kjøre. A må således ha vært fullstendig klar over hvilken risiko han utsatte seg for ved å bli med i bilen”.

Faktum taler vel godt nok for seg. Skadelidte er sterkt å klandre. Han medvirket i så sterk grad til skaden at erstatning falt bort i sin helhet også i dette tilfellet. Dette er også en straffesak, da ulykken skjedde under utførelsen av flere straffbare forhold. Passasjerer hadde skaffet tilveie fluktbilen, deltatt i ranet av en forretning og ranet en fluktbil nummer to, samt blitt med i fluktbilen til tross for at sjåføren var påvirket av stoff han selv hadde gitt ham.

I denne saken forelå flere medvirkningshandlinger, som medførte bortfall av erstatning. Tiltalte ble også straffet for de ulovlige forhold han var skyldig i.

3.7.2 Rettsstridskravet

Selv om vedkommendes opptreden oppfyller alle kjennetegn på et medvirkningsansvar, er det ikke gitt at handlingen kan straffes. For å unngå at ansvaret blir for omfattende må det oppstilles en rettsstridsbegrensning (rettsstridskrav). Som eksempel kan nevnes at selv om en kjøpmann har sterk mistanke om at en kundes kjøp av sukker og gjær skal inngå i hjemmebrentproduksjon, kan vedkommende som hovedregel ikke straffes for uaktsom medvirkning til denne produksjonen³⁹. Se mer om uaktsom medvirkning pkt. 3.11.

Vi har sett hva fysisk medvirkning innebærer og at det stilles opp et rettsstridskrav for å unngå urimeligheter.

---

³⁹ Jussens Venner, hefte 6, vol. 43, 2008 s. 372 av Magnus Matningsdal.

Jeg finner det naturlig å se på situasjonen ved samvirke *etter* utførelsen av straffbar handling før jeg går videre med medvirkningsformene passiv og uaktsom medvirkning, da det kan bli tale om psykisk medvirkning der tilsagn om bistand er gitt *før* lovbruddets utførelse. Hvordan vurderes situasjonen der noen bidrar etter at lovbruddet er skjedd? Jeg vil i neste avsnitt se nærmere på om det utgjør en forskjell i forhold til straffansvaret om bidraget var avtalt på forhånd eller ikke.

3.8 Samvirke etter utførelse av straffbar handling

3.8.1 Innledende bemerkninger

Grensen mellom medvirkning og etterfølgende bistand kan volde tvil. Det er straffbar medvirkning på forhånd gi tilsagn om etterfølgende bistand, og den etterfølgende bistand vil også rammes som medvirkning. Avgjørende er om bistanden eller tilsagn om bistand er gitt før, under eller etter at den forbryterske virksomhet finner sted.

3.8.2 Etterfølgende bistand

Jeg vil her kort nevne at et samvirke også kan finne sted *etter* utførelsen av den straffbare handlingen. En person hjelper for eksempel tyven med å skjule tjuvgods. Imidlertid, rammes slik etterfølgende bistand *ikke* som medvirkning, men som *selvstendig forbrytelse*, jf. strl. § 317 om heleri og hvitvasking og eventuelt § 132 om motarbeidelse av straffeforfølgning. I Rt. 1950.342⁴⁰ ”Oljefatdommen” ble to personer dømt for *etterfølgende bistand*. De to kom til *etter* at tyveriet var fullbyrdet og de hadde *ikke* på forhånd avtalt å yte bistand om å fjerne de borttatte oljefatene. Men, hvordan vil situasjonen bedømmes der bistanden *er* avtalt på forhånd? Hvis hjelpen er tilsagt på forhånd, vil det kunne bli betraktet som psykisk medvirkning til forbrytelsen. Hvis det var inngått en avtale mellom fire personer

---

⁴⁰ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 423-324.

om at to av dem skulle stjele oljefatene og de andre to skulle bidra med å bringe oljen i sikkerhet etter innbruddet, ville de to sistnevnte bidra psykisk til at innbruddet kunne finne sted. De styrker innbruddstyvenes forsett om å utføre forbrytelsen. De har objektivt sett ikke handlet tilsvarende gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, imidlertid har de medvirket til lovbruddet (innbruddet) ved sitt psykiske og fysiske bidrag. De har på forhånd bifalt idèen om innbruddet (psykisk medvirkning) og de har gjort det de lovte (fysisk medvirkning): Sikret oljefatene. Denne bistanden muliggjør hele prosjektet. Det foreligger en mulighet for at innbruddet ikke ville skjedd om ikke innbruddstyvene hadde visshet om at de ville få hjelp med å bringe oljefatene i sikkerhet.

En Høyesterettsdom inntatt i Rt. 2005.41⁴¹ ”Napstersaken” kan illustrere *medvirkning til* lovbrudd, ikke etterfølgende bistand jeg nå behandler. Dette er riktignok en sivilrettslig, erstatningssak og ikke en straffesak. Imidlertid, mener jeg den kan belyse medvirkningsspørsmål oppgaven reiser. Saken gjaldt utlegging av lenker på Internett til beskyttede musikkfiler i mp3-format, som allerede var tilgjengeliggjort ved fremføring av opplaster. Resultatet ble *ikke* ansett å være etterfølgende bistand, men erstatningsbetingende *medvirkning til* opplasters ulovlige tilgjengeliggjøring av musikken, jf. åndsverksloven § 55, jf § 54 a og d, jf § 45. Vi ser at utleggingen av lenker på Internett innebar tilgjengeliggjøring av beskyttede musikkfiler, og at lenkeren (medvirker) ved utleggingen *bistod* opplaster (hovedovertreder) i dennes ulovlige virksomhet. Lenkeren *medvirket til* lovbruddet. De omtalte handlingene var erstatningsbetingende, da de medførte økonomisk tap for de impliserte artister og plateprodusenter. Medvirkning til ulovlig handling ble statuert, og erstatningsansvar kunne således ilegges.

Vi har sett at *enten* etterfølgende bistand *eller* psykisk medvirkning foreligger avhengig av om bistanden er tilsagt på forhånd eller ikke. Jeg går nå over til skyldkravet. Kreves forsett også for medvirker?

---

⁴¹ Rt. 2005.41.

Jeg vil i neste avsnitt se hva skyldkravet innebærer, som gjelder for medvirker like mye som for hovedovertreder. Kravet gjelder både for fysisk og psykisk medvirkning.

3.9 Skyldkravet

Skyldkravet i straffebudet gjelder også medvirker. *Forsettet* må dekke gjerningsbeskrivelsen ved det aktuelle straffebud, dvs at det må relatere seg til en bestemt krenkelse av det aktuelle straffebud. Straffansvar inntre for eksempel for den som låner ut sitt brekkjern vitende om at det skal brukes ved en *bestemt* anledning. Lovgiver setter et vilkår om fullbyrdelsesforsett, fordi det er ønskelig å belegge den onde handling og vilje med straff. Det anses som mer straffverdig at gjerningspersonen har fullbyrdelsesforsett. Også rimelighetsbetraktninger tilsier at det reageres mot slike handlinger. Vi har med *fullbyrdelsesforsett* å gjøre når lovbryteren har tenkt å gjennomføre en bestemt forsettlig forbrytelse. I vårt nevnte eksempel hadde gjerningspersonen fullbyrdelsesforsett dersom han hadde tenkt å smugle narkotika inn til landet.

Jeg kommer nå tilbake til de ulike medvirkningsformene. Jeg vil først se på passiv medvirkning. Denne medvirkningsformen kan unntaksvis medføre straffansvar.

3.10 Passiv medvirkning

Unntaksvis kan medvirkningsansvar oppstå ved unnlatelse av å handle (unnlatt forsøk på å forhindre en forbrytelse), særlig hvor vedkommende har plikt til å handle, og hvor en unnlatelse av å handle er tilnærmet like straffverdig som en aktiv medvirkningshandling, jf Rt. 2002.1717⁴² ”Orderud” som gjaldt overlagt medvirkning til drap, jf strl. § 233 (1) og (2). Høyestrett kom til at tiltalte etter å ha overlevert to pistoler, hadde fått en plikt til å handle.

---

⁴² Rt.2002.1717.

Unnlatelsen av å oppfylle denne handlingsplikten ble ansett straffbar etter § 233, da tiltalte ikke gjorde noe for å avverge den faren hun hadde bidratt til å skape.

Et annet eksempel på unnlatelse, er der en butikkansatt lar tyven forsyne seg med varer uten å foreta seg noe. Vedkommende vil kunne dømmes for medvirkning til tyveri dersom tyven forstår at han er oppdaget, men at han ikke vil bli hindret. For å pådra seg medvirkningsansvar er det altså nok at den skyldige gir uttrykk for at han ikke har noe imot handlingen.

I Rt. 1947.69 forelå medvirkningsansvar for overordnet som ikke grep inn overfor tortur begått av underordnet. Allerede en unnlatelse fra den overordnede side av å gripe inn, kan av den underordnede oppfattes som et samtykke. Og er den overordnede klar over dette, må det betraktes som en psykisk medvirkning⁴³. Jf. også omtalen av strl. §§ 125, 139 (3) og 347 i pkt. 3.4.3.

I Utleiedommen Rt. 1995.820 hadde tiltalte leiet ut en leilighet vel vitende om at den skulle benyttes til produksjon av hjemmebrent. Han ble straffet for medvirkning til overtredelse av alkoholovens § 10-1, jf. § 8-1. Hensynet til straffverdigheten tilsier her at den bør straffes som leier ut lokaler til en man *vet* skal drive ulovlig virksomhet. I Rt.2001.1671⁴⁴ ble sjåfør ansett for å ha medvirket til oppbevaring av narkotika ”ved å ha solidarisert seg slik med det straffbare forhold”: Sjåføren hadde latt haikeren fortsatt bli med i bilen *etter* at han var blitt klar over at denne var i besittelse av narkotika. Det gjorde ikke saken bedre for ham at de to i tillegg forsøkte under pågripelsen å stikke fra politiet.

Vi ser at i slike situasjoner kreves en aktiv handling for å unngå medvirkningsansvar. Medvirkning kan videre forekomme ved uaktsomhet. Jeg omtaler kort denne situasjonen i neste avsnitt.

---

⁴³ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 329.

⁴⁴ Rt. 1995.820 og Rt. 2001.1671.

3.11 Uaktsom medvirkning

Det kan forekomme at en person medvirker, men *uaktsomt*. Delaktighetsbestemmelsene i kriminalloven av 1842 gjaldt bare for forsettlige gjerninger. Og i straffeloven av 1902 er medvirkning ikke nevnt i noen av de straffebud som direkte retter seg mot uaktsomme forgåelser. Vi ser forskjell i gjerningsbeskrivelsen i § 233 om forsettlig drap som retter seg mot den som forvolder en annens død eller som medvirker dertil, og § 239 som retter seg mot den som ved uaktsomhet forvolder en annens død. Forarbeidene gir ingen forklaring på denne forskjellen. Siden bestemmelsen om uaktsomt drap rammer alle former for forvoldelse, har forskjellen neppe særlig praktisk betydning. I spesiallovgivningen er det derimot vanlig at straffebestemmelsene retter seg også mot uaktsom medvirkning, jf for eksempel tolloven av 10. juni 1966 nr. 5 § 60 (1) og (3). I straffeloven selv er enkelte nyere bestemmelser formulert slik at de også rammer den som medvirker av uaktsomhet, jf § 86a og § 162 (4) og (5) og Rt. 1987.496⁴⁵. En praktisk viktig form for uaktsom medvirkning, særlig ved lovovertridelser i næringslivet, er at en overordnet forsømmer det nødvendige tilsyn med at de underordnede følger lovens regler⁴⁶. Se redegjørelsen for dette over, spesielt pkt. 3.4.3.

Jeg har over behandlet ulike former for medvirkning, situasjonen rundt etterfølgende bistand samt skyldkravet, og vist ved bruk av eksempler når medvirkning anses å foreligge og hvor langt medvirkningsansvaret rekker.

---

⁴⁵ Rt. 1987.496.

⁴⁶ Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. 2004 s. 331.

3.12 En annen betydning av begrepet medvirkning – skadelidtes medvirkning

Jeg vil i det følgende ta for meg *ulike forekomster av medvirkning* og vise hvordan begrepet brukes i en *annen betydning, som skadelidtes medvirkning*. Jeg vil bruke noen rettsavgjørelser til illustrasjon for å belyse spørsmål rundt medvirkningsansvaret i disse situasjonene, som når medvirkning anses å foreligge og konsekvenser av medvirkning i forhold til erstatning og straff.

Det som i erstatningsretten behandles under stikkordet *skadelidtes medvirkning*, kan grovt beskrives som betydningen av skadelidtes egen skyld ved skadeforvoldelsen på egne rettsgoder. Utgangspunktet er situasjonen hvor vilkårene for ansvar for skadevolder *er* oppfylt; det foreligger ansvarsgrunnlag, adekvans, årsakssammenheng og erstatningsmessig tap. Skadelidtes forhold kan også ha betydning for spørsmålet om det overhodet kan oppstilles et ansvarsgrunnlag. Stikkordet her kan være aksept av risiko og samtykke, eller at skadelidtes forhold kan påvirke spørsmålet om det foreligger adekvans og årsakssammenheng. Den ansvarlige skadevolder kan hefte på subjektivt eller objektivt, lovfestet eller ulovfestet grunnlag.

Hovedregelen etter norsk rett er at skadevolder skal svare full erstatning. Problemet blir således om, og i hvilken utstrekning, man skal gjøre unntak fra dette utgangspunkt, når skadelidte i større eller mindre grad kan sies å være (*med*)årsak til skaden og dette kan tilregnes ham som *egen skyld*⁴⁷.

Den alminnelige regel om skadelidtes medvirkning står i Lov om skadeerstatning av 13. juni. Nr. 26.1969 § 5-1. Bestemmelsen omfatter all slags skade, både personskader, tingskader og rene formuesskader. Den gjelder uansett hva slags ansvarsgrunnlag skadevolderen hefter på,

---

⁴⁷ Jussens Venner, hefte 6/ 7 vol. 20 1985. Skadelidtes medvirkning av vitenskapelig assistent Marius Ryel s. 190.

og uansett innen hvilket område skaden er oppstått. Skader i hjemmet, i arbeidsforhold, produktskader, legers ansvar, osv. Regelen er forutsatt anvendt også i kontraktsforhold. Se Rt. 1972.449⁴⁸ der byggmester B måtte dekke 1/3 av firma A's økonomiske tap, da også denne kunne klandres.

Rt. 1986.543⁴⁹ gjaldt en bileier som var passasjer i egen bil, som ble sterkt skadet ved en trafikkulykke. Bilføreren og bileieren var begge sterkt påvirket av alkohol. Bileieren ble nektet erstatning da han visste eller måtte vite at bilføreren var påvirket. Ved vurderingen av om "serlege grunnar" i bilansvarsloven § 7 (3) bokstav c, likevel tilsier erstatning, må det sentrale være skadelidtes forhold ved selve kjøringen som førte til skaden, eller med andre ord i hvilken grad han kan lastes for å ha latt seg kjøre av en alkoholpåvirket bilfører. I dette tilfelle måtte skadelidte sies å ha medvirket så massivt til skaden at han ikke kunne få erstatning, uansett arten og omfanget av den skade som hadde rammet ham.

I denne saken bortfalt erstatningen i sin helhet, da skadelidte hadde medvirket i vesentlig grad til skaden. Dette resultatet samsvarer med teori og rettspraksis rundt medvirkningsansvaret. Vi ser at den ankende part for Høyesterett forsøker, men i denne sak forgjeves, å finne støtte for sitt syn i saken i juridisk teori, som Nils Nygaard: Skade og ansvar, 3. utgave s. 347. Videre hevder skadelidte at "når loven gir rett til erstatning i tilfelle hvor "serlege grunnar" er for det, er det en fleksibel regel, som gir anvisning på et bredt skjønn hvor også hensynet til en sosialt forsvarlig dekning av skaden må ha vekt". Høyesterett kom til at bileier hadde handlet sterkt klanderverdig, og kunne lastes for det. Der man selv *tilskynder til* fare ved å ta en risiko ut over det forsvarlige eller utover dagliglivets risiko, kan man ikke forvente at andre skal dekke utgiftene til reparasjon eller få erstattet det tapte rettsgode når skaden er et faktum. Forsikringsselskapene også setter vilkår for normal aktsom opptreden hos den forsikrede før det kan komme til noen eventuell forsikringsutbetaling. Det alminnelige krav til borgere, er at de handler normalt aktsomt,

---

⁴⁸ Jussens Venner, hefte 6/ 7 vol. 20 1985. Skadelidtes medvirkning av vitenskapelig assistent Marius Ryel s. 191 og Rt. 1972.449.

⁴⁹ Rt. 1986.543.

jf ”bonus pater familias”. Det er straffverdig selv å kjøre i alkoholpåvirket tilstand eller sitte på med en alkoholpåvirket person.

Vi har over sett eksempler fra rettspraksis om medvirkning i private forhold, i profesjonsrollen som arbeidsgiver eller rådgiver (mellommannsrollen), i form av skadelidtes medvirkning og medvirkning til økonomisk kriminalitet (mellom- og bakmenn). Dette uaktsomt eller forsettlig. Det strafferettslige medvirkningsbegrepet omfatter således ulike situasjoner. Vi har sett eksempler på hva som skal til for at medvirkning anses å foreligge og når medvirkning kan straffes. Således trekker rettspraksis opp grensene for medvirkningsansvaret og gir medvirkningsbegrepet innhold.

Jeg kunne nevnt flere eksempler på medvirkning, som for eksempel til fusk ved teoriprøve (sertifikat), imidlertid har jeg valgt å behandle noen hovedområder der medvirkning har skjedd. Dette for å gjøre oppgaven mer beskrivende.

I neste avsnitt behandler jeg tilbaketreden fra forsøk på medvirkning og virkningene av at den potensielle lovovertreder trer tilbake fra påbegynt medvirkning til lovbrudd. Dette i forhold til straffespørsmålet og videre straffutmålingen.

3.13 Tilbaketreden fra forsøk på medvirkning og virkningen i forhold til straff

3.13.1 Innledende bemerkninger

Ved *tilbaketreden fra forsøk på medvirkning* kan det oppstå spørsmål om hvordan prinsippet om individuell vurdering skal praktiseres. Situasjonen kan være denne: Medvirker som skal holde vakt ved et ran, gir i god tid før ranet skal skje klart uttrykk overfor hovedmannen at han likevel ikke vil fullføre vaktholdet, og han går hjem. Dette av egen vilje, ikke fordi han for eksempel holder på å bli oppdaget. Hovedmannen har ennå ikke nådd forsøksstadiet. Det er mulig det kan oppstå problemer ved bevisvurderingen. Hadde han lovet hovedovertreder å stå vakt? *Forsøk* defineres ved at en straffbar handling ikke er fullbyrdet, jf strl. § 49. Det

mangler fortsatt noe på den objektive siden⁵⁰. Det er på det rene at bestemmelsen også omfatter medvirkningshandlinger. Personen i vårt eksempel⁵¹ foran har tatt med seg narkotika i en bil og er på vei mot grensen til Norge for eksempel finansiert av en bakmann (medvirker). Medvirker kan i dette tilfellet straffes for grov medvirkningshandling hvis han ikke i tide gir beskjed om at planen likevel ikke skal iverksettes.

Det gjelder ulike vilkår for å oppnå straffrihet ved fullendt og ufullendt forsøk.

3.13.2 Tilbaketreden fra fullendt forsøk

Ved *tilbaketreden fra fullendt forsøk*, der alt er utført som er nødvendig for at overtredelsen skal bli fullbyrdet, kreves det at man ”forebygger den Følge, ved hvis Intrædelse Forbrytelsen vilde være fuldbyrdet”. Gjerningspersonen legger for eksempel en tidsinnstilt bombe under en annens bil. I dette tilfellet må han ifølge ordlyden aktivt forebygge fullbyrdelsen, og han må gjøre det før forsøket er oppdaget. Tilbaketrederen desarmerer i tide den tidsinnstilte bomben. Dette er også gjeldende rett. Også hvis gjerningspersonen i god tro stanser den videre utvikling av et utjenlig forsøk, er det tale om en straffri tilbaketreden i lovens forstand. Her som ellers er det gjerningspersonens subjektive forestillinger som skal legges til grunn⁵².

3.13.3 Tilbaketreden når flere samarbeider

Jeg vil her vise situasjonen ved *tilbaketreden når flere samarbeider*:

Hvis flere samarbeider om å gjennomføre en straffbar handling, tolkes ordlyden innskrenkende slik at det ikke er nok at den enkelte avstår fra fullbyrdelse for egen del. Det kreves også at han gjør noe aktivt for å forhindre at de(n) andre fullbyrder handlingen. En

---

⁵⁰ Gisle, Jon, *Jusleksikon*, 2002 s. 100.

⁵¹ Se punkt 3.5.2 i oppgaven.

⁵² Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 344.

generell uttalelse i denne retning er gitt i Rt. 1984.1300 ”Biltyvpassasjerkjennelsen”: Saken gjaldt to personer som samarbeidet om et bilbrukstyveri. Før tyveriet var gjennomført, ga den ene muntlig uttrykk for betenkeligheter. Imidlertid ble domfelte faktisk med i bilen, og da forelå sannsynlighetsovervekt for at han forsettlig var med på foretagendet. Det ble vanskelig for ham å unndra seg straffansvar. Høyesterett uttalte at han måtte ”på en klarere måte ha distansert seg fra det straffbare forhold, dersom han skulle frigjøre seg fra det medvirkningsansvar han la grunnen for”⁵³. Tiltalte ble straffet for medvirkning til bilbrukstyveri, jf strl. § 260 (1), jf (3).

I kjennelsen inntatt i Rt. 1998.462 var A og B blitt enige om at B skulle gi falsk forklaring til politiet. Før forklaringen ble avgitt, hadde A i en telefonsamtale med B ”klart” bedt B om ikke å forklare seg falsk, noe B likevel gjorde. Høyesterett uttalte: ”Når flere har vært sammen, må det avgjøres særskilt for hver enkelt deltaker om vilkårene for straffrihet etter strl. § 50 er oppfylt. Ved psykisk medvirkning er det ikke tilstrekkelig å gi uttrykk for betenkeligheter og motforestillinger for deretter å forholde seg passiv under selve utførelsen, jf. Rt. 1984.1300. Medvirkeren må i hvert fall nøytralisere sin psykiske medvirkning ved å gjøre det klart at han ikke vil være med”. Det var etter Høyesteretts oppfatning ikke tilstrekkelig at tiltalte forsøkte å avverge følgen og viste vilje til å hindre dens inntreden, jf dog Rt. 1992.1495 ”Tysterdommen”⁵⁴ der tiltalte ble frikjent for å ha gjort det mulig for politiet å slå til i det øyeblikk utenlandsk hovedmann holdt på å føre amfetamin inn til landet.

Jeg skyter her inn en kort bemerkning rundt straffopphør på grunn av samarbeid med politiet. En gjerningsperson som etter å ha blitt pågrepet samarbeider med politiet, blir som hovedregel ikke av den grunn straffri. Men unntaksvis kan det bli resultatet, som i dommen jeg nettopp refererte til.

Imidlertid, hadde tiltalte ved tysting (dommen over) gjort noe aktivt, ikke kun vist misbilligelse og forholdt seg passiv under utførelsen av lovbruddet. Hovedmannen i saken

---

⁵³ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 344.

⁵⁴ Rt. 1998.462 og 1992.1495.

ble straffet for forsøk på innførsel av narkotika. Medvirkeren ble tiltalt for medvirkning til grov narkotikaforbrytelse etter strl. § 162 (2), jf (5), for ulovlig innførsel av narkotika, men ble frifunnet på grunnlag av en utvidende tolkning av strl. § 50 om straffrihet på grunn av tilbaketreden fra forsøk. Også de preventive hensyn gjorde seg her gjeldende:

Sannsynligheten for å oppklare forbrytelser må antas å øke dersom de som samarbeider med politiet ikke risikerer straff for medvirkning⁵⁵.

Den regel som gjelder for den enkelte deltakers straffrihet ved tilbaketreden når flere samarbeider, er rimelig: Bare en kvalifisert aktiv opptreden i forhold til de andre som deltar i den straffbare handlingen, bærer bud om den lavere straffverdigheten som ellers begrunner straffrihet på grunn av tilbaketreden⁵⁶.

3.13.4 Tilbaketreden etter felles avtale

Jeg vil også vise hvordan situasjonen blir ved *tilbaketreden etter felles avtale*:

Dersom følgen forebygges, og lovens øvrige vilkår for straffebortfall er oppfylt, herunder at tilbaketreden må skje ”af egen fri Vilje”, vil tilbaketreden komme samtlige deltakere til gode dersom den skjer etter felles avtale. Med dersom en av deltakerne forebygger følgen uten at de andre er involvert i dette, er det bare vedkommende som oppnår straffrihet. Men da følgen ikke inntreffer, kan de øvrige bare straffes for forsøk.

3.13.5 Tilbaketreden fra ufullendt forsøk

Ved *tilbaketreden fra ufullendt forsøk* hvor det står noe igjen å utføre før overtredelsen blir fullbyrdet, kommer spørsmålet først og fremst på spissen dersom noen av deltakerne gir uttrykk for at vedkommende ikke vil delta i de videre handlingene. I denne sammenheng er det et viktig moment at avtalen om deltakelse innebærer en psykisk medvirkning til de(n)

---

⁵⁵ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 346.

⁵⁶ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 345.

øvriges handling. For å nøytralisere denne må man i alle fall gjøre det klart at man ikke vil være med på det som videre skal skje. *Ufullendt forsøk* foreligger når gjerningspersonen ikke har gjort alt som skal til for at forbrytelsen skal bli fullbyrdet. Et eksempel er at han har brutt seg inn for å stjele, men ennå ikke har borttatt gjenstandene (strl. § 257, jf § 258). Etter ordlyden er det et vilkår at gjerningspersonen trekker seg tilbake før han er oppdaget. Etter forarbeidene er det imidlertid klart at dette vilkåret bare er ment å gjelde i forhold til det fullendte forsøket, og dette er ”alminnelig godtatt”. Det er derfor sikker rett at kravet om ikke-oppdagelse ikke gjelder i forhold til det ufullendte forsøket. Spørsmålet blir derfor i hvilke tilfeller det foreligger frivillig tilbaketreden til tross for at gjerningspersonen vet han er oppdaget⁵⁷. Det er sikker rett at tilbaketreden fra ufullendt forsøk i visse tilfeller kan medføre straffrihet selv om gjerningspersonen er oppdaget. Der for eksempel gjerningspersonen regner med at han vil komme seg unna selv om han fullfører forbrytelsen, men likevel avstår, kan man kanskje si at tilbaketreden er frivillig, mens den ikke er det hvis han regner med å bli pågrepet og derfor avstår⁵⁸.

Vi har i dette avsnitt sett hva tilbaketreden fra forsøk på medvirkning innebærer, og sett hvilke vilkår som kreves for å oppnå straffrihet i denne forbindelse.

Det er nå naturlig å behandle straffutmålingen. Vi vil se på momenter som vektlegges når straffereaksjonen skal fastsettes.

3.14 Straffutmålingen

3.14.1 Innledende bemerkninger

Kriminalloven av 1842 hadde en alminnelig bestemmelse om de hensyn som skulle komme i betraktning ved straffutmålingen. En tilsvarende bestemmelse finnes ikke i den någjeldende straffelov. Overordnet ved straffutmålingen er hensynet til allmennprevensjonen og til at

---

⁵⁷ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 344.

⁵⁸ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 343.

straffen er rimelig rettferdig. Når reaksjonen skal fastsettes, legges det vekt på momenter som dels gjelder handlingen (særlig handlingens grovhet) og dels gjerningspersonen (som graden av skyld, motivet, ung alder og tidligere straffbare forhold). Det kan således være av betydning hvilken rolle den enkelte har hatt⁵⁹ og dennes forhold. Andre omstendigheter kan også ha innvirkning, som at den aktuelle typen av forbrytelse er et alvorlig samfunnsproblem⁶⁰.

3.14.2 Dommerens veiledning gjennom rettspraksis

I våre naboland Sverige og Finland har straffelovene i de senere år fått bestemmelser om straffutmålingen og reaksjonsvalget, og i Danmark foreligger det et lovforslag i samme retning. Jeg kommer videre inn på dette i kap. 4. Men i vår lovgivning har man lagt større vekt på at domstolene bør ha frihet til å utmåle en passende straff i det enkelte tilfelle. Dommeren finner i loven en viss veiledning, for eksempel i bestemmelsene om hvilke omstendigheter som fører til nedsettelse eller forhøyelse av straffen. Imidlertid, får dommeren den viktigste veiledning gjennom rettsbruken eller straffutmålingstradisjonen. Den norske høyesterett har hatt en sterkere styring med domstolenes straffutmåling enn det er vanlig i andre land. Det kan også ankes over straffutmålingen.

3.14.3 Nærmere om strl. § 58

Strl. § 58 gir generelle regler om straffutmålingen ved medvirkning, men bestemmelsen er først aktuell når det er klart at medvirkning kan straffes og sier lite om grensene for medvirkningsansvaret. Ved samvirke følger det av bestemmelsen at straffen kan settes under en eventuell særskilt minstestraft og til en mildere straffart for ”deres Vedkommende, hvis Medvirken væsentlig har været foranlediget ved deres afhængige Stilling til nogen anden af de skyldige eller har været af ringe Betydning i Forhold til de andre”. Dette gjelder også for

---

⁵⁹ Slettan, Svein og Toril Marie Øie. *Forbrytelse og straff*, 2001 s. 85-86.

⁶⁰ Slettan, Svein og Toril Marie Øie. *Forbrytelse og straff*, 2001 s. 182.

hovedovertreder. Tilsvarende bestemmelse finner man i den nye straffeloven § 80 bokstav c. I Rt. 1959.632 opprettholdt Høyesterett frifinnelse av to medvirkere med hjemmel i § 58. Høyesterett var enig med herredsretten i at to herredstyremedlemmers medvirkning til oppføring av et ulovlig bygg uten byggetillatelse hadde vært ”av så liten betydning sammenlignet med ordførerens, at straff av den grunn helt bør bortfalle, jf strl. § 58”⁶¹.

3.14.4 Når flere er sammen om forbrytelsen

At det har vært flere sammen om forbrytelsen, kan avlaste skylden for den enkelte, men på den annen side er bandekriminaliteten særlig farlig. Det er ofte vanskelig å vite hvordan skyld og farlighet skal veies mot hverandre. For lederne må det som regel være en skjerpende omstendighet at det har vært flere om forbrytelsen, især hvis de har utnyttet andres uerfarenhet eller avhengighet for å få dem med, jf Rt. 1934.433. For disse siste blir dette forhold en formildende omstendighet, jf § 58⁶². Det kan altså ved straffutmålingen innenfor den vanlige strafferamme være en skjerpende omstendighet at gjerningsmannen for eksempel har lokket en ubefestet unggutt med på forbrytelsen, jf Rt. 1953.729.

Strl. § 58 gir anvisning på en mildere bedømmelse enn vanlig når flere har samvirket. Bestemmelsen er motivert med den mindre subjektive skyld, som kan foreligge hos den enkelte deltaker.

Retten kan for eksempel gå over det vanlige maksimum overfor lederen av et komplott og under det vanlige minimum for en medvirkende som bare motvillig har latt seg overtale til å være med. Imidlertid, er det innenfor straffelovens område som regel ikke noen slik adgang til å fravike den øvre strafferamme. Ifølge strl. § 60 a (1) forhøyes strafferammen til det dobbelte, men ikke med mer enn fem års fengsel, hvis handlingen er ”utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe”. § 60 a ble innført ved lov av 4. juli 2003 nr. 78 som ledd i bekjempelsen av organisert virksomhet⁶³.

---

⁶¹ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 413.

⁶² Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett, 5. utg. 2004, s. 456-457.

⁶³ Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. 2006, s. 413.

3.14.5 Strafferammen for medvirker og prinsippet om individuell bedømmelse

Som regel er det samme strafferamme for hovedovertreder og medvirker. Prinsippet om individuell bedømmelse innebærer at også straffen må utmåles individuelt for den enkelte deltakeren, jf hensynene ovenfor. Medvirkeren er ofte mindre å klandre enn hovedovertrederen og vil ikke sjelden få mildere straff.

Imidlertid, kan det være omvendt (unntak fra dette). For eksempel vil bakmannen (medvirker) i en omfattende narkotikavirksomhet som får andre til å utføre selve handlingen beskrevet i straffebudet, være mer å klandre enn den som får narkotikaen over grensen. Hadeland-saken er illustrerende. To ungdommer ble funnet drept på en øde skogsvei. To andre ungdommer ble dømt til fengsel i 18 og 12 år for henholdsvis overlagt og forsettlig drap. En tredje ble dømt til 18 års fengsel for medvirkning til overlagt drap. Han hadde ikke vært der da drapene fant sted, men retten mente at han hadde hatt avgjørende innflytelse på hva de to andre hadde gjort. Denne hadde hatt en meget sentral rolle, som burde straffes.

Jeg ønsker før jeg går over til komparativ rett kort si noe om virkningene av at noen gir en uforbeholden tilståelse:

Dersom noen avgir en uforbeholden tilståelse (lovbryter viser for eksempel anger), mens andre bestrider sin skyld, er det bare de førstnevnte som kan oppnå tilståelsesrabatt etter strl. § 59 (2).

Vi har i dette avsnittet sett at hver deltaker dømmes for seg. Medvirker straffes uavhengig av hovedovertrederens videre handlingsforløp. Det er av betydning hvilken rolle medvirkeren har hatt under utførelsen av lovbruddet. Om den var perifer eller svært sentral. Videre er medvirkers grad av skyld, forholdene ved ham selv og hans forhold til hovedovertreder sentrale vurderingsmomenter ved straffutmålingen.

I neste kapittel gjøres en komparativ studie mellom noen utvalgte nordiske land, for å se på likheter og eventuelle forskjeller mellom landene i synet på medvirkningsansvaret.

4 KOMPARATIV RETT

4.1 En sammenligning av rettstilstanden i 4 nordiske land

Her er perspektivet komparativt, idet jeg vil forsøke å sammenligne og påpeke likheter og forskjeller mellom Norge, Sverige, Danmark og Finland.

4.2 Danmark

4.2.1 Medvirkningsansvaret

Den danske straffeloven fastsetter i § 23 (1) 1. pkt. at ”den for en lovovertrædelse givne straffebestemmelse omfatter alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen”. Dette innebærer at ansvaret etter det enkelte straffebud er utvidet til å gjelde alle deltakere. Dette blir for så vidt likt med de norske straffebud med medvirkningstillegg. Strafferammen er den samme for alle, og det gjelder også i forhold til straffenedsetting og straffebortfall i visse tilfeller, jf § 23 (1) 2. pkt., (2) og (3).

Det er et vilkår at lovbruddet er fullført, for at så vel hovedmannen som medvirkeren kan dømmes direkte etter det enkelte straffebud. Det er også slik etter norsk og svensk rett at medvirker kun straffes for forsøk der hovedovertreder ikke har fullbyrdet lovbruddet. Imidlertid, har dette bare betydning for strafferammen der forsøk er straffbart, dvs. ved de fleste lovbrudd etter den danske straffeloven.

Dansk rett bygger ellers, som norsk rett, på en grunntanke om at medvirkningsansvaret er et selvstendig ansvar. En medvirker kan dømmes uavhengig av om hovedmannen kan straffes. Dette innebærer også at en medvirker (anstifter) kan dømmes for forsøk på medvirkning selv om hovedmannen ikke en gang er kommet til et forsøk. Det forsøke å få en annen til å utføre

et lovbrudd er straffbart etter de allmenne reglene. Siden forsøksansvaret rekker så vidt, skal det også mindre til enn etter norsk rett for å regne en handling som forsøk på medvirkning⁶⁴.

Da medvirkningsansvaret ikke er et aksessorisk ansvar, blir det mulig i det konkrete tilfellet å straffe de straffverdige og fritt graduere straffen alt etter de enkeltes handlinger. Ved fastsettelse av straff for flere deltagere er det som regel ikke bruk for å gå under strafferammens minimum. Ved differensiert utmåling innenfor rammen kan det da tas hensyn til forskjellige grader av grovhet, selvstendighet, farlighet, osv. En årsak til dette, som i norsk rett, kan være at for eksempel enkelte forberedelseshandlinger anses å være særlig farlige. Det straffbare medvirkningsområdet er meget vidt både objektivt og subjektivt. Videre enn etter norsk rett. Det skyldes at dansk rett legger meget stor vekt på den kriminelle vilje, den subjektive skyld. Det er samme grunn som førte til at man oppga sondringen mellom hovedmann og medgjerningsmann⁶⁵. Det kreves forsett ved medvirkning til en forbrytelse, hvor forsett kreves. Og uaktsom medvirkning er tilstrekkelig ved medvirkning til en forbrytelse, hvor uaktsomhet er straffbart⁶⁶.

Det er ikke lovens mening å gjennomføre en sondring mellom gjerningsmann og medvirkende. Det har tvert imot vært hensikten å unngå de for både teori og praksis besværlige inndelinger. Det oppstår kun spørsmål om å utskille noen av de ansvarlige personer når det skal avgjøres hvem som kan få straffnedsettelse eller straffbortfall. Imidlertid, kan man betegne som medvirkende den som inntar en sekundær rolle i forhold til en annen. Slik sett er den reelle forskjellen liten mellom dansk og norsk rett.

4.2.2 Om ansvarsbetingelser

Anstiftelse skjer etter sakens natur på forbrytelsens første stadium. Ellers er deltagelse straffbart uansett når den foreligger, så lenge forbrytelsen ikke er fullbyrdet. En eller flere

---

⁶⁴ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 338.

⁶⁵ Nielsen, Gorm Toftegaard. *Strafferet 1 – Ansvar*, 1. udg. København, 2001 s. 194.

⁶⁶ Langsted, Lars Bo. *Rådgivning 2 – det strafferetlige medvirkensansvar*, 1. udg. København, 2007 s. 41

personer kan få begrensede oppgaver under forberedelsene. Forbrytelsens fullbyrdelse er skjæringspunktet mellom straffbar forutgående eller samtidig medvirkning. Et forutgående tilsagn om etterfølgende hjelp er straffbart. Det samme gjelder etter norsk rett. Det er tilsagnet og ikke handlingen som anses som medvirkning. Såfremt det samlede forløp realiserer et kriminelt gjerningsinnhold, dømmes alle deltagere med forsett for den fullbyrdede forbrytelsen. Er en forbrytelse ikke fullbyrdet for eksempel fordi den er oppgitt av hovedmannen eller mislyktes for ham, dømmes alle deltagere for forsøk, også den person som har gjort alt som var dennes andel i forløpet (medvirkning til forsøk). Selv om forbrytelsen fullbyrdes, dømmes en medvirker dog kun for forsøk hvis hans tilsiktede medvirkning mislyktes, for eksempel fordi han er kommet for sent til stedet han skulle foreta sin handling (forsøk på medvirkning). Dette er likt norsk rett.

Det stilles ikke noe krav om at hver enkelt deltagers handling skal være kausal i forhold til forbrytelsens fullbyrdelse, dvs utgjøre en betingelse for denne som ikke kunne unnværes. Medvirkningen til et tyveri som vaktmann eller sjåfør er straffbart, uansett om forløpet ville blitt nøyaktig det samme uten dennes deltagelse, også hvis det på forhånd var klart at deltageren var overflødig⁶⁷. Det er den samme ordning etter norsk rett.

4.2.3 Medvirkning ved passivitet

En unnlatelse kan være straffbar medvirkning. Der for eksempel en person etter avtale med en tyv unnlater å aktivere alarmen, eller hvor noen unnlater å slukke en farlig ild som er antent av en annen. Personen kan da ha en særlig handleplikt i den gitte situasjon. Et pliktforhold av straffverdig betydning kan også bero på en ansettelse⁶⁸. Dette samsvarer med norsk rett.

---

⁶⁷ Waaben, Knud. *Strafferettens almindelige del – 1. Ansvarslæren*, 3. udg. København, 1993 s. 208, 211-213.

⁶⁸ Greve, Vagn & Jørn Vestergaard. *Strafansvar*, 4. udg. København, 2002 s. 162.

4.2.4 Tilbaketreden fra forsøk på medvirkning

For at en tilbaketreden skal medføre ansvarsfrihet må den ha vært frivillig. Det kreves i tillegg at den som trer tilbake hindrer fullbyrdelsen. I medvirkningstilfellene skal han sørge for at heller ikke de øvrige utfører forbrytelsen. Hvis for eksempel de andre to av tre fastholder at de vil begå forbrytelsen og gjør det, blir den som ville oppgi planen likevel straffet for medvirkning til fullbyrdet lovbrudd⁶⁹. Med dette tilleggskravet går dansk rett lenger enn norsk strafferett.

4.3 Sverige

4.3.1 Medvirkningsansvarets øvre og nedre grense

Brottsbalken kap. 23 § 4 regulerer medvirkningsansvaret. Der bestemmes det i første ledd første punktum at ansvar ”skall ådömas ej blott den som utfört gärningen utan jämväl annan som främjat denna med råd eller dåd”. I neste punktum blir det skilt mellom ansvar som ”gärningsman”, ansvar for ”anstiftan” og ansvar for ”medhjälp”. I teori og praksis opereres det også med to særlige kategorier av gjerningsmenn, såkalt ”medgärningsman” og ”medelbar gärningsman”. Strafferammen er den samme for alle deltakere. I visse tilfeller kan straffen nedsettes eller falle bort, jf kap. 23 § 5. Også denne regelen kan anvendes for alle deltakere, som etter dansk rett.

Også i svensk rett har en bevisst ønsket å avdempe den aksessoritet, som fulgte av eldre rett. Jf § 4 (2) som bestemmer at ”Envar medverkande bedömes efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last”. Det er fastholdt på kravet om at det må foreligge en rettsstridig hovedgjerning. Det innebærer at både den øvre og nedre grensen for forsøk på medvirkning (”anstiftan” og ”medhjälp”) er avhengig av hva hovedmannen gjør. Der

---

⁶⁹ Nielsen, Gorm Toftegaard. *Strafferet 1 – Ansvaret*, 1. udg. København, 2001 s. 229.

lovbruddet ikke er fullført, kan en medvirker kun dømmes for forsøk (dersom det er straffbart etter straffebudet). Der hovedmannen ikke en gang er kommet til forsøk, utelukker det også ansvar for forsøk på medvirkning⁷⁰. Dette er likt norsk rett og forskjellig fra dansk rett, som har et vidt medvirkningsansvarsområde. Lovteknisk i svensk rett, er det slik at straffbart forsøk kun foreligger der det uttrykkelig fremgår av det enkelte straffebud. Det er imidlertid så mange straffebud som nevner forsøk at den reelle forskjellen er heller liten. I likhet med norsk rett er det slik at det i særlige tilfeller er mulighet for straff for forberedelseshandlinger, da enkelte slike anses for å være særlig farlige, jf BrB kap. 23 §2. Det kan da være aktuelt å dømme for ”förberedelse” eller ”stempling” eller medvirkning til det. Som ”stempling” regner Brottsbalken tre ulike handlemåter, som alle har det til felles at noen tar kontakt med andre med forsett om å utføre eller få utført et lovbrudd.

I spesiallovgivningen har antallet på lovbrudd som også kriminaliserer ”förberedelse” økt, som narkotikalovbrudd, doping, datakriminalitet og lovbrudd mot ulike immaterielle retter.

4.3.2 Krav om forsett ved medvirkning

Et grunnvilkår etter § 2 er at personen har hatt fullbyrdsforsett. Han må ha villet handlingen, som det kreves i norsk rett. I tillegg må han ha utført en av de konkrete handlingstypene som er oppregnet. Regelen kriminaliserer det å motta penger for lovbruddet. Den rammer befatning med visse typiske midler til lovbruddet. Det nevnes for eksempel det å fremskaffe, fremstille, avgi, motta, oppbevare og viderelevere. Befatning med gift, sprengstoff, våpen og utstyr til forfalsking nevnes, og det er straffbart. § 2 (3) åpner for lavere straff for ”förberedelse” enn det som følger av straffebudets strafferamme. Det fremgår av svensk teori⁷¹ at straffbart forsøk må foreligge. Det skilles mellom fullbyrdet og ufullbyrdet forsøk, som i norsk rett. Vi ser at ”var faran för brottets fullbordan ringa” (var

---

⁷⁰ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 340-341.

⁷¹ Jareborg, Nils. *Straffrättens ansvarslära*. Uppsala, 1994 s. 268-269 og 275-277.

liten fare for fullbyrdelse av lovbruddet), skal ansvar ikke idømmes. Hovedregelen etter norsk rett, er at de rene forberedende handlinger er straffrie.

4.3.3 Adgang til mildere straff ved forsøk

Norsk rett hjemler at forsøk *skal* straffes mildere, som utgjør enn forskjell fra svensk rett. Det angis ikke noen minimumsstraff; straffen kan settes under det bestemte lavmål for den fullbyrdede forbrytelsen og til en mildere straffart. Hvis særlige omstendigheter foreligger, kan likevel straffen for fullbyrdet forbrytelse anvendes. Dette er også gjeldende rett i Finland; forsøket skal straffes mildere enn fullbyrdet forbrytelse, men straffen for fullbyrdet forbrytelse kan anvendes i visse tilfeller. Vi ser at Sverige, som Danmark, nøyer seg med å hjemle kun *en adgang* til at det kan skje. Dette medfører at dommerne står friere i Sverige ved straffutmålingen. Det er likevel grunn til å tro at forskjellen i praksis ikke vil bli så stor, for det kan blant annet oppstå bevismessige vanskeligheter med å straffedømme handlinger som er på det rene forberedende stadiet, jf pkt. 3.1 og 6.1. Straffverdigheten av en forsøkshandling er mindre enn ved fullbyrdet forbrytelse. Også der det er adgang til å benytte en like høy straff, og dette tar dommerne sannsynligvis i betraktning ved straffutmålingen. Forskjellen er nok derfor mer formell enn reell.

Jeg nevner kort noe om spesielle forberedelsesdelikt det imidlertid finnes få av. Brottsbalken går langt i å kriminalisere ”förberedelse” og ”stämpling”. Imidlertid, er ”Uppvigling” rammet av en særskilt regel i kap. 16 § 5. Ved pengeforfalskning, jf kap. 14 § 6, ser vi dessuten ett av flere eksempler på at Brottsbalken kriminaliserer forberedelseshandlinger uavhengig av hensikt, dvs. materielt forberedelsesdelikt, der den tilsvarende norske regelen (strl. § 174) stiller krav om hensikt (formelt forberedelsesdelikt⁷²).

---

⁷² Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 345.

4.4 Finland

4.4.1 Medvirkningsansvaret

Den finske straffeloven regulerer ansvaret for ”delaktighet” i kapittel 5. I § 1 bestemmes at dersom to eller flere ”gemensamt utført brott”, skal hver av dem straffes som gjerningsmann. Dette har likhetstrekk med Getz`s løsning og dansk rett, men er likevel forskjellig fra gjeldende norsk og svensk rett. I § 2 er det fastsatt at også den som anstifter (oppfordrer) en annen til å begå lovbrudd skal dømmes som om han hadde vært gjerningsmann. Det kan tyde på at det ses alvorlig på initiativtaking til lovbrudd, og at slik initierende handling derfor bør strafflegges. Etter norsk rett ønsker man for eksempel ta bakmennene (medvirkerne). Andre former for medvirkning, kalt ”medhjelp”, skal derimot etter § 3 straffes mildere. Det skilles således på ulike former for medvirkning i forhold til straffverdigheten. Det kan her se ut som det åpnes for gradering av grad av delaktighet, som i dansk rett til tross for at medvirkningsansvaret der ikke er aksessorisk⁷³. I norsk rett også ser man på medvirkers rolle, dennes grad av skyld og forhold ellers.

”Anstiften” og ”medhjälpen” innebærer ”uppsåtlig medverkan till en annans uppsåtliga brott” - forsettlig medvirkning. ”Anstiftern är brottets ”*andlige fader*”. Anstifterens ansvar for hovedgjerningsmannens lovbrudd rekker så langt som hans eget forsett strekker seg. Medhjelp innebærer at noen ”medan brott af annan utförts eller därförinnan, uppsåtligen med råd, dåd eller uppmuntran främjat gerningen”. Det er ikke medhjelp yte gjerningsmannen bistand etter lovbruddet. Dette er likt norsk rett, hvor forutsetningen da er at det måtte være avtalt på forhånd. Ved ”anstiften” tillempes samme strafferamme som ved den egentlige gjerningen. Det bedømmes strengere. ”Medhjälpen” er en straffenedsetningsgrunn og en lavere strafferamme tillempes således i et sådant tilfelle. Ved straffutmålingen skal omstendighetene rundt hver enkelt deltakers gjerning behandles særskilt. En anstifter eller medhjelper kan i visse tilfelle straffes til og med strengere enn hovedgjerningsmannen, jf bakmannen i norsk

---

⁷³ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 346.

rett. ”Anstiftan” er straffbart i forhold til alle forsettlige lovbrudd. Det ses alvorlig på det ville begå forbrytelser. Derimot er medhjelp til visse mindre lovbrudd ikke straffbart⁷⁴.

Reglene om ”anstiftan” og ”medhjelp” krever uttrykkelig at det er utført ett ”brott” eller forsøk på det. Loven bygger således på en grunntanke om et aksessorisk ansvar for slike deltakere. Men for tilfeller der hovedmannen ikke kan holdes ansvarlig på grunn av utilregnelighet hos denne, manglet forsett eller for eksempel handlet i nødverge, kan ”bakmannen” etter rettspraksis dømmes som middelbar gjerningsmann, likt Skeie. Dersom hovedmannen ikke er kommet så langt som til forsøk, er ansvar for forsøk på medvirkning etter den finske straffeloven helt utelukket. Dette samsvarer med norsk og svensk rett, men er forskjellig fra dansk rett, der medvirker kan straffes for forsøk på medvirkning selv om hovedmannen ikke engang er kommet til et forsøk.

4.4.2 Spesielle forberedelsesdelikt

Straffelovens kapittel 4 § 3 har også en regel om forberedelsesansvar, men som kun sier at forberedelse til lovbrudd er straffbart der det særskilt er sagt, og at regelen om tilbaketreden fra forsøk i så fall gjelder tilsvarende. Til tross for at medvirkningsansvaret er avgrenset til forsøksstadiet for hovedgjerningen, har en i den finske straffeloven få spesielle forberedelsesdelikt. Den viktigste regelen i praksis er kapittel 50 § 3 om forberedelse til narkotikalovbrudd. Den rammer den som tilvirker, innfører, skaffer seg eller mottar redskap og lignende som er egnet til å utføre et slikt lovbrudd⁷⁵. Det samsvarer med norsk og svensk straffelov.

Ved tilbaketreden fra forsøk er det ingen forskjell mellom de nordiske land. Samtlige har, som i norsk rett, straffopphørsregler ved frivillig tilbaketreden. Selv om bestemmelsene er utformet noe forskjellig, oppstilles de samme vilkår.

---

⁷⁴ Havansi, Erkki – Pekka Koskinen. *Finlands straff - och processrätt En introduktion*. 2. opplagan, Helsingfors, 2002 s. 56-57.

⁷⁵ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 346.

I Sverige har BrB 23:3 (Brottsbalken kap. 23 § 3) regler om ansvarsfrihet ved frivillig tilbaketreden. Det er forsøksstraffen som bortfaller ved tilbaketreden. Det samme følger av finsk teori⁷⁶. Også i Danmark er dette gjeldende rett, jf dansk straffelovs § 22 og teorien⁷⁷, men det kreves kun at handlingen ikke er fullbyrdet, ikke at straffbart forsøk må foreligge. Årsaken til dette er at også forberedelseshandlingene er straffbare; disse må man også kunne ha muligheten til å tre tilbake fra.

I dette kapittelet har perspektivet vært endret og vi har stilt oss utenfor, sett på og sammenlignet rettstilstanden i flere utvalgte land. Vi har funnet likheter og forskjeller. Sett i et større perspektiv er vel straffordningene i de nordiske land nokså like.

4.5 Oppsummering

Sammenlignet rekker medvirkningsansvaret lengst i Danmark. Dansk rett står her sammen med norsk rett i en særstilling. I de øvrige landene så vi at det alminnelig medvirkningsansvaret er avhengig av at hovedmannen har utført en rettsstridig handling. Medvirkning er normalt ikke straffbart så lenge hovedmannen er på forberedelsesstadiet (før forsøk). For slike tilfeller må en eventuelt nytte egne forberedelsesregler. I norsk og dansk rett har en derimot ikke denne aksessoriteten mellom medvirkning og hovedgjerning. Ansvar for forsøk på medvirkning går derfor vesentlig lenger.

I dansk rett sondres det ikke mellom gjerningsmann og medvirker, til forskjell fra de øvrige landene jeg har sammenlignet med. I dansk rett stilles krav om forsett og uaktsomhet hos alle deltakerne. I dansk rett er selvstendiggjøringen av medvirkningsansvaret kombinert med den vide forsøksregelen. Det medfører at forberedelseshandlinger av alle slag og av alle slags deltakere er underlagt straffansvar. Ved å kriminalisere etter dansk rett alle slag

---

⁷⁶ Jareborg, Nils. *Straffrättens ansvarslära*. Uppsala, 1994 s. 268-269 og 275-277.

⁷⁷ Nielsen, Gorm Toftegaard. *Strafferet 1 – Ansvaret*, 1. udg. København, 2001 s. 180-187.

forberedelseshandlinger (i vid forstand) under forsøksregelen, eliminerer en i hovedsak spørsmålet om å supplere med egne forberedelsesdelikt.

Forskjellen mellom norsk rett og de andre landene der medvirkningsansvar forutsetter en forsøkt hovedgjerning, er derimot noe mindre. Grunnen til dette er at en forberedelseshandling (i vid forstand) fra medvirkers side etter norsk rett, vanligvis bare vil være forsøk for hans del, dersom han ikke skal ha noen ytterligere rolle ved forberedelsen eller utførelsen av lovbruddet. Deltakere som skal ha en rolle i prosessen videre, har ikke utført et fullendt forsøk og sjelden heller et ufullendt medvirkningsforsøk, og kan da ikke straffes på dette stadiet⁷⁸. Finland har et mer aksessorisk medvirkningsansvar enn de øvrige landene, i den forstand at reglene om ”anstiftan” og ”medhjelp” krever uttrykkelig at det er utført ett ”brott” eller forsøk på det. I svensk og finsk rett reiser spørsmålet om særlige forberedelsesdelikt seg i alle tilfelle der hovedmannen ikke er kommet til et straffbart forsøk. I norsk rett reiser spørsmålet seg i tilfelle der den enkelte deltakeren *for sin del* ikke er kommet til et straffbart forsøk. Forekomsten av *allmenne forberedelsesdelikt* er svært ulik i de landene som er undersøkt. Svensk rett kriminaliserer psykisk forberedelsesdelikt ved sin regel om ”stämpling”. Siden forsøk på ”anstiftelse” er omfattet av det norske medvirkningsansvaret, er forskjellen til norsk rett først og fremst den vide kriminaliseringen av avtaler. Finland står i en annen stilling, da den finske straffeloven bare kriminaliserer forberedelseshandlinger i tilknytning til noen få straffebud, til tross for at medvirkningsansvaret forutsetter en forsøkt hovedgjerning.

Norsk rett sammenlignet med de andre landene er også forholdsvis tilbakeholden med å straffe forberedelse. Men særlig § 159 om ”forbund” og § 161 om omgang med sprengstoff i forbrytersk hensikt, inneholder visse allmenne trekk. Vi må ikke glemme at ansvaret for forsøk på medvirkning går langt hos oss.

I de fleste andre landene som jeg har undersøkt, finnes også en rekke *spesielle forberedelsesdelikt*. Det synes ikke å være noen klar sammenheng mellom graden av

---

⁷⁸ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 366.

alminnelig forberedelsesansvar og forekomsten av særregler. Til dels kan dette skyldes at de allmenne reglene gjerne bare rammer visse typer forberedelseshandlinger⁷⁹.

Vi har sett forskjeller mellom landene og mange likheter, da landene ofte har de samme grunnleggende behov for beskyttelse og regulering av samfunnet. Landene har stort sett det samme syn på straffverdigheten også til medvirkningshandlinger. Videre har landene inngått nordisk samarbeid om lovgivning.

---

⁷⁹ Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets periferi*, 1999 s. 367.

5 RETTSPOLITISK VURDERING/ DE LEGE FERENDA BETRAKTNINGER

5.1 Innledende bemerkninger

Straffelovkommisjonen uttrykker at straff er ”et tilsiktet onde som griper til dels sterkt inn i lovbryterens frihet eller økonomi”⁸⁰. I en rettsstat blir det nødvendig å stille visse krav til en kriminalisering av forberedelses- og medvirkningshandlinger, så vel som andre handlinger. Spørsmålet er hvor langt i forkant av det enkelte lovbrudds realisering ansvaret bør utstrekkes og hvor langt straffebudet rekker i forhold til medvirkningshandlinger. Det må kunne påvises et samfunnsmessig behov for å utvide det strafferettslige vernet. Ved en hver kriminalisering bør en vurdere nøye bruken av samfunnets ressurser. Både i Norge og andre land er det særlig økt organisert kriminalitet som har aktualisert spørsmålet om utvidet forberedelsesansvar og ansvar for mellom- og bakmenn. Et hovedområde for organisert kriminalitet er narkotikalovbrudd. Imidlertid, springer mange andre former for kriminalitet ut av dette, typisk vinningskriminalitet.

5.2 Egen regel om straffutmåling ved samvirke?

I de fleste tilfeller vil domstolen kunne ta tilstrekkelig hensyn til den enkelte deltakers straffverdighet ved utmålingen av straff innenfor straffebudets ordinære strafferamme. Det kan likevel fortsatt være behov for en egen regel om straffutmåling for *samvirke* i straffelovens alminnelige del. Mens den nåværende § 58 bare handler om når straffen kan settes ned, bør den nye regelen også gi adgang til å skjerpe straffen for dem som har stått bak

---

⁸⁰ NOU 1983:57 s. 52.

og organisert forbrytelsen. Momenter som skyldgrad, avhengighets- og pliktforhold bør fortsatt være med i bestemmelsen. Som i dag bør bestemmelsen gi hjemmel for å frita helt for straff i særlige tilfeller⁸¹.

Vektleggingen av de ulike rettspolitiske hensyn, og den samlede vurderingen, vil til sist bero på skjønn.

---

⁸¹ NOU 1983:57 s. 131.

6 AVSLUTNING

Selve kjernen i medvirkningsansvaret er at medvirker kan straffes til tross for at denne ikke utfører selve gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Når flere typer medvirkningshandlinger omfattes, rammer medvirkningsansvaret i bredden. Grensene for når medvirkning anses å foreligge er trukket opp gjennom rettspraksis.

Lovgiverne ønsker at medvirkningsansvaret fortsatt skal være et selvstendig ansvar, da konsekvensen er at forsøk på medvirkning fortsatt vil være straffbart. Prinsippet om individuell bedømmelse, som også innebærer at straffen må utmåles individuelt for den enkelte deltaker, ønskes videreført.

Det må trekkes en nedre grense mot de forberedende handlinger og oppad mot den fullbyrdede handling. Medvirker bør ikke straffes for fullbyrdet lovbrudd der hovedovertreder ikke har fullført den straffbare handlingen. Man snakker om straffansvarets rekkevidde. Den nedre grensen er til tider vanskelig å fastsette, da den kan være lite klar og skjønnsmessig. Det kan være vanskelig å bevise om de ulovlige handlingene var rene forberedelser, som etter hovedregelen er straffrie. Imidlertid, er det gjort noen unntak. Lovgiver har valgt å kriminalisere enkelte forberedelseshandlinger som er av særlig farlig karakter, og som utad bærer preg av det forbryterske formål. Strl. § 233 om forbud mot å inngå avtale om drap, er et eksempel på en slik bestemmelse.

Når det foreligger straffbart forsøk kan man unngå straff ved å tre tilbake fra den straffbare handlingen, jf. strl. § 50. Selve kjernen ved tilbaketreden, er at lovbyteren trer tilbake fra et allerede straffbart forsøk. Hensynet bak regelen, er at ved frivillig tilbaketreden foreligger ikke lenger den forbryterske vilje, og straffrihet bør derfor bli resultatet. Det som nå er sagt,

er i forhold til medvirkningshandlingene. Det er medvirker i min oppgave som eventuelt trer tilbake. Han vurderes uavhengig av hovedovertreder. Det bør merkes at det kun er det pådratte forsøksansvaret som faller bort, ikke straffansvar som eventuelt er pådratt fordi gjerningsmannen ved sin handling samtidig har overtrådt andre straffebud (kvalifisert forsøk).

Jeg har ved sammenligning av fire nordiske land påpekt likheter og forskjeller mellom landene i synet på hvor lang straffansvaret for forsøk og medvirkning rekker. Det foreligger mye felles mellom de nordiske land når det gjelder medvirkningslæren, imidlertid strekker forsøks- og medvirkningsansvaret seg svært langt i dansk rett i forhold til de øvrige landene. Den finske straffelovens medvirkningsansvar går også langt ved å bestemme at hver deltaker straffes som gjerningsmann, samsvarende med Getz og dansk rett.

Sverige og Finland har ingen generell regel om forsøk. Forsøk der er bare straffbart når det går frem av det enkelte straffebud. I Sverige, i likhet med norsk rett, er det i særlige tilfeller mulighet for å straffe forberedelseshandlinger, da enkelte slike anses for å være særlig farlige. Det er en måte å verne mot de virkelig alvorlige handlinger. Man vil stoppe disse før ubotelig skade oppstår.

Ved tilbaketreden etter dansk rett kreves i tillegg for straffrihet, at den som vil avstå fra den kriminelle handlingen må få de øvrige deltakere bort fra den uønskede virksomheten. I Danmark bedømmes også de rene forberedende handlinger som straffbart forsøk, som medfører et svært strengt forsøksansvar. Siden forsøksansvaret rekker så vidt, skal det også mindre til enn etter norsk rett å regne en handling som forsøk på medvirkning.

Videre er strafferammen ved medvirkning i dansk rett den samme for samtlige deltakere. Straffutmålingen ved forsøk varierer mellom landene. I Norge og Finland skal forsøk straffes mildere, og i Sverige og Danmark er det åpnet for at det kan skje. Alle landene har som i norsk rett straffopphørsregler ved frivillig tilbaketreden.

Jeg har videre forsøkt å svare på spørsmålene jeg stilte innledningsvis ved å vise at ved noen rettsavgjørelser om narkotikainnførsel strakk retten medvirkningsbegrepet svært langt, som i Rt. 1989.1004 der en ung gutt i seilbåt ble straffet for medvirkning til overtredelse av strl. § 162, som senere er modifisert i Rt. 2001.167. Det skal i dag således noe mer til før medvirkningsansvar blir ilagt. Imidlertid, vil nok resultatet avhenge av situasjonen. Synet på straffverdigheten generelt synes ikke endret i nevneverdig grad.

Jeg nevnte videre at Rt. 1936.612, der Halvorsen (tiltalt) overlot sin bil til en person uten førerkort, kan sies å være et prejudikat når det gjelder strafflegging av medvirkningshandling etter straffebud uten medvirkningstillegg. Ved sammenligning av rettsavgjørelsene jeg har tatt for meg, har strafferammen ligget temmelig likt. Slik at prinsippet om at like tilfeller skal straffes tilnærmet likt synes etterstrebet. Jeg har ikke sett noe sprik i resultatene ved de rettsavgjørelsene jeg har valgt. Jeg ønsker å bemerke at mitt utvalg er for lite til å kunne trekke faste slutninger.

Jeg mener å se i en litt annen henseende at tendensen går i retning av utvidelse av medvirkningsansvaret, spesielt i forhold til de alvorligere, organiserte kriminelle virksomheter. Man ønsker kompetanse til å kunne gripe inn så tidlig som mulig, og slik søke å stanse den kriminelle virksomheten før den får etablert seg. Straffverdigheten skjerpes, da slike handlinger blir sett på som svært alvorlige.

Avslutningsvis kan man vel si at selve medvirkningsansvarets eksistens og rekkevidde er videreført uten de store omveltninger. Den norske straffelovgivningen har alltid hatt et innslag av medvirkningsansvar. Og viderefører for så vidt medvirkningsansvaret i samme form, bortsett fra at gjeldende lov til forskjell fra tidligere lovgivning synes å være noe klarere på hva som er å regne som medvirkning, og slik sett representerer en endring. Imidlertid, har et behov for endringer i lovgivningen meldt seg. Dette på bakgrunn av de tolkningsproblemer som er oppstått i medvirkningssituasjonene ved gjeldende ordning. De lege ferenda taler gode grunner for gjeninnføring av en generell regel om medvirkning. Det er nå forslått.

Lovgivningen har tatt høyde for nye utfordringer samfunnet står overfor. Det gjenstår å se for medvirkningsansvarets del hvordan ny straffelov etter en tid (forutsatt at den faktisk trer i kraft), slår ut i rettspraksis. Vi vil blant annet kunne se om den byr på færre tolkningsproblemer.

7 Litteraturliste

7.1 Norsk litteratur

Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett, 5. utg. Oslo, 2004.

Andenæs, Johs. Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene - samlet utgave ved Kjell V. Andorsen, 2008.

Andenæs, Johs & Anders Bratholm. Spesiell strafferett - utvalgte emner, 3. utg. 2004

Bratholm, Anders. Strafferett og samfunn, 2. opplag, Oslo, 1987.

Eskeland, Ståle. Strafferett, 2. utg. Oslo 2006.

Eckhoff, Torstein. Rettskildelære, 5. utg. ved Jan E. Helgesen, Oslo, 2001.

Gisle, Jon. Jusleksikon. 2. utg. Drammen 2002.

Hoel, G. Astrup. Delagtighet i forbrydelser – Et sort blad av den norske kriminalitet, Oslo, 1941.

Husabø, Erling Johannes. Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing, Bergen, 1999.

Mæland, Henry John. Innføring i alminnelig strafferett. 3. utg. Bergen, 2004.

Slettan, Svein og Toril Marie Øie. Forbrytelse og straff. Bind 1: Innføring i strafferett, Oslo, 2001.

7.2 Utenlandsk litteratur

Bornemann, F. C. Bidrag til Læren om Meddeelagtighed i Forbrydelsen, København 1860, Danmark.

Greve, Vagn. Det strafferettslige ansvar, 2. udg. København, 2004, Danmark.

Greve, Vagn & Jørn Vestergaard. Strafansvar, 4. udg. København, 2002, Danmark.

Kogsbøll, Anne Marie & Julie Scharling. Strafferet – kompendium, 1. udg. København, 2008, Danmark.

Langsted, Lars Bo. Rådgivning 2 – det strafferetlige medvirkensansvar, 1. udg. København, 2007, Danmark.

Nielsen, Gorm Toftegaard. Strafferet 1 Ansaret, 1. udg. København, 2001, Danmark.

Waaben, Knud. Strafferettens almindelige del, 1. Ansvarslæren, 3. udg. København, 1993, Danmark.

Herlitz, Carl Erik. Parties to a Crime and the Notion of a Complicity Object – A Comparative Study of the Alternatives Provided by the Model Penal Code, Swedish Law and Claus Roxin, Uppsala 1992, Sverige.

Jareborg, Nils. Strafferättens ansvarslära, Uppsala, 1994, Sverige.

Jareborg, Nils. Allmaen kriminalraett, Uppsala, 2001, Sverige.

Leijonhufvud, Madeleine & Suzanne Wenneberg. Straffansvar, 6. upplagan, Stockholm, 2001, Sverige.

Leijonhufvud, Madeleine & Suzanne Wenneberg. Straffansvar, 7. upplagan, Stockholm, 2005, Sverige.

Wenneberg, Suzanne. Försök till brott, Stockholm, 1985, Sverige.

Havansi, Erkki og Pekka Koskinen. Finlands straff- och processrätt – En introduktion, 2. upplagan, Helsingfors, 2002, Finland.

7.3 Artikler

Jussens Venner Hefte 6/ 7 1985. Vitenskapelig assistent Marius Ryel: Skadelidtes medvirkning. Omkring den nye § 5-1 i Lov om skadeserstatning og Straffelovens ikrafttredelseslov § 25.

Jussens Venner Hefte 6 vol. 43 2008. Høyesterettsdommer Dr. Juris Magnus Matningsdal: Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter.

7.4 Register over forarbeider

NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming

NOU 1997:23 Seksuallovbrudd

Ot. prp. nr. 23 (1983-1984) Om lov om endringer i straffeloven mv. (narkotikalovbrudd, ran og heleri)

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

7.5 Lovregister

Kongeriget Norges Grundlov av 17. mai 1814

§ 96

Kriminallova av 20. August 1842 (oppheva)

Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22 mai. nr. 10. 1902

§§ 40, 49, 50, 51, 58, 59, 62, 63, 107, 125, 139, 144, 159, 160, 162, 162b, 162b, 166, 174, 228, 233, 233a, 237, 239, 255, 257, 257, 260, 269, 270, 271, 317, 347, 391a, 407

Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22 mai. Nr. 25. 1981

§ 90

Vegtrafikkloven av 18 juni. Nr. 4. 1965

§§ 17, 22

Lov om toll av 10 juni. Nr. 5. 1966

§§ 60-65

Lov om toll og vareførsel av 21 des. Nr. 119. 2007

§§ 16-1 tom 16-7

Lov om legemidler m.v. av 4 des. Nr. 132. 1992

§§ 22, 24

Lov av 4. juli 2003 nr. 78

§ 60 a

Straffeloven av 20. mai. Nr. 28. 2005

§§ 15, 61, 80

Lov om skadeerstatning av 13. juni. Nr. 26. 1969

§ 2-1, 5-1

Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag av 10 juni. nr. 82. 1977

§ 3

Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. av 2 juni. Nr. 27. 1989

§§ 8-1, 10-1

Lov om årsregnskap m.v. av 17 juli. Nr. 56. 1998

§§ 7-1, 8-5

Lov om revisjon og revisorer av 15 jan. Nr. 2. 1999

§§ 5-1, 5-2, 5-3, 9-3

Lov om ligningsforvaltning av 13 juni. Nr. 24. 198

§ 12-1

7.6 Domsregister

Rt. 1907.333

Rt. 1926.582

Rt. 1934.433

Rt. 1936.612
Rt. 1945.13
Rt. 1947.69
Rt. 1947.742
Rt. 1950.342
Rt. 1953.729
Rt. 1959.632
Rt. 1970.914
Rt. 1974.382
Rt. 1974.1042
Rt. 1980.961
Rt. 1982.1315
Rt. 1984.1300
Rt. 1986.543
Rt. 1987.496
Rt. 1989.1004
Rt. 1992.149
Rt. 1995. 1228
Rt. 1998.462
Rt. 1995.820
Rt. 1995.1228
Rt. 1999.223
Rt. 2000.211
Rt. 2001.1671
Rt. 2002.1717
Rt. 2003.696
Rt. 2005.41
Rt. 2006.466
Rt. 2008.1759

06-02970AST-BORG/01

05-106276MED- OTIR/08

09-018206MED-OTIR/02

